T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

ŞEYH SADEDDÎN SIRRÎ er-RİFÂÎ

ARMAĞAN KİTABI

(Vefâtının 80. Sene-i Devriyesi Anısına)

Kocaeli, 2018

RİFÂİYYE'NİN PÎRİ SEYYİD AHMED er-RİFÂÎ

Abdullah ÇAKIR *

Ki sen evlâd-ı Rasulsün yâ Rifâî el-meded
Dü cihânın kutbu sensin yâ Rifâî el-meded
Görünür türlü kerâmât âşikana âşikâr
Münkirânlar bî-basardır yâ Rifâî el-meded
Zâtına bunca kerâmet Hakk'dan olmuştur atâ
Kimsede yok lâ vü illâ yâ Rifâî El-meded
Bûs edüp destine ceddin neslin isbât eyledin
Bundan özge fahr olur mu yâ Rifâî el-meded
Sen ol kutbu muazzamsın ârifân kadrin bilir
Rüşdîde sermâye budur yâ Rifâî el-meded

1. Doğumu ve Rifâî Nisbetinin Aslı

Rifâiyye tarîkatının pîri Seyyid Ahmed b. Ali el-Mekkî b. Yahyâ er-Rifâî 512/1118'de Receb ayının ilk yarısındaki Perşembe günü Hüsn köyünde dünyaya gelmiştir. Bu köy Irak'ın Vâsıt şehrine bağlı Batâih mıntıkasında bulunan Ümmü abîde adındaki yerleşim biriminin hizâsındadır.[39] Doğduğu mahal Batâih mıntıkası dâhilinde bulunduğu için el-Batâihî nisbesiyle anılmaktadır.[40]

Doğum tarihi bazı müelliflere göre hicrî Muharrem 500 (Eylül 1106)'dür.[41] Bununla birlikte ilk kaynaklar 512/1118 tarihi üzerinde ittifak etmişlerdir.[42]

---

* Dumlupınar Ü. İslami İlimler Fak. Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.

[39] İzzeddîn Ahmed el-Fârûsî el-Vâsıtî, *en-Nefhatü'l-miskiyye fi's-sülâleti'r-Rifâiyyeti'z-zekiyye*, İstanbul: Muhammed Es'ad Matbaası, 1301, s. 3-4; Ahmed el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzirîn ve hulâsatu menâkıbi's-Sâlihîn*, Mısır: el-Matbatü'l-hayriyye, 1306/1888, s. 53; Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Tenvîru'l ebsâr fî tabakâti's-sâdâti'r-Rifâiyyeti'l-ahyâr*, İstanbul: Matbaa-yı Âmire (Dâru't-tıbâa), 1306/1889, s. 4; Yûnus eş-Şeyh İbrâhim es-Samarrâî, *es-Seyyid Ahmed er-Rifâî hayâtuhû ve âsâruhû/es-Seyyid Ahmed er-Rifâî Hayâtı, Eserleri*, trc. Münir Atalar, Ankara: Ehl-i Beyt Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, 1995, s. 12. Fârûsî'nin tesbitine göre dîvan kaynaklarında Batâih bölgesi ile Hüsn, Füzayle, Rabve, Harbûn, Mansûriyye, Verdiyye (ya da Virdiyye) ve daha başka birçok köy kast edilmektedir. Bk. İzzeddîn Ahmed el-Fârûsî el-Vâsıtî, *İrşâdü'l-müslimîn li-tarîkati şeyhi'l-müttekîn*, İstanbul: Muhammed Efendi Mustafa Matbaası, 1307, s. 29.

[40] D. S. Margoliouth, "Ahmed Rifâî", *İA*, I, 203.

[41] Margoliouth, "Ahmed Rifâî", *İA*, I, 203.

[42] Mustafa Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127.

Ahmed er-Rifâî'nin baba tarafından Hz. Hüseyin soyundan gelen bir seyyid olduğu üzerinde bütün kaynaklar ittifak etmişlerdir.[43] Ali b. Hasan el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr fî nesebi'r-Rifâîyyi'l-Kebîr/Rifâ'î* adlı eserinde Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin Rasûlullah'a (sav) kadar ulaşan soy ağacını şu şekilde vermektedir:

Hz. Hüseyin, İmâm Zeyne'l-âbidîn Ali Asgar, İmâm Muhammed Bâkır, İmâm Ca'fer es-Sâdık, İmâm Mûsâ Kâzım, İmâm İbrâhim Murtazâ, Seyyid Mûsâ Sânî, Seyyid Ahmed Sâlih Ekber, Seyyid Ebû Abdullâh Hüseyin, Seyyid Hasan Kāsım, Seyyid Ebu'l-Kāsım Muhammed, Seyyid Ebû Rifâa Mehdî Mekkî, Seyyid Rifâa Hasan Mekkî, Seyyid Ali Ebu'l-fazl, Seyyid Ahmed Ebû Ali, Seyyid Ali Hâzim, Seyyid Sâbit, Seyyid Yahyâ, Seyyid Ebu'l-Hasan Ali Rifâî, Seyyid Ahmed er-Rifâî.[44]

Anne ve dayısının aldığı mânevî işâretler üzerine kendisine Ahmed ismi verilmiştir. Rivâyete göre Şeyh Mansûr, Rabbânî rü'yâsında Rasûlullah'ı (sav) görmüş ve kendisine: *Ey Mansûr! Sana müjdelerim ki, Allah Teâlâ kırk gün içinde kız kardeşine bir erkek evlat ihsân edecektir. Onun adı Ahmed er-Rifâî'dir. Nasıl ki ben peygamberlerin reisiyim, o da velîlerin reisidir,* buyurmuştur. Bunun üzerine Şeyh Mansûr da; *Emir sizindir yâ Resûlallâh!* diyerek mukābelede bulunmuştur.[45] Diğer bir rivayette ise Rifâî, daha anne karnında iken, annesine kendisinin isminin Ahmed er-Rifâî olduğunu söylemiştir.

"Nakil olunur ki: Vaktâ kim Seyyid Ahmed-i Kebîr Hazretleri anası rahmine düştü, bir şerîf ve mübârek vakitte anası karnından anasına selâm verdi. Ol zamânda anası dedi ki: يا بنيّ ايش إسمك 'Ey oğul nedir ismin?' Seyyid Hazretleri dedi ki: 'Benim adım Ahmed Rifâî'dir. Benden tevehhüm çekme ki ben meymûnem mü'minîn üzerine ve meş'ûmem kâfirîn üzerine.'

---

[43] Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127.

[44] Ali b. Hasan el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr fî nesebi'r-Rifâîyyi'l-Kebîr*, Mısır: Matbaa-i Hayriyye, 1306/1889, s. 3-29; ayrıca bk. a. mlf, *Hulâsatü'l-iksîr fî nesebi'r-Rifâîyyi'l-Kebîr /Rifâ'î Soy Ağacı*, trc. Hayri Kaplan, Ankara: Ehl-i Beyt Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı yay., 2001, s. 7-55. Buradan itibaren *Hulâsatü'l-İksîr*'in Mısır baskısını esas alacağız.

[45] Abdullah Çakır, *El Yazması İki Menâkıb-ı Seyyid Ahmed er-Rifaî İnceleme ve Karşılaştırma*, (yüksek lisans tezi, 2007), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 138-139, 247-248; Takiyyüddîn Abdürrahmân b. Abdülmuhsin el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn fî tabakâti'l-meşâyihi'l-ârifîn*, Mısır: Matbaatü'l-Behiyye, 1304, s. 4; Abdülkerim b. Muhammed er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn fî menâkıbi'l-gavs ebi'l-alemeyn*, Kahire-Bulak: Matbaa-i Mîriyye, 1301, s. 18; Seyyid Ebû Bekir b. Abdullah b. Alevî eş-Şâzelî el-Ayderûsî, *en-Necmü's-sâî fî menâkıbi'l-kutbi'l-Kebîr er-Rifâî*, nşr. Abdurrahman Ali Yusuf, Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1976, s. 62-63; a.mlf, *en-Necmü's-sâî fî menâkıbi'l-kutbi'l-Kebîr er-Rifâî/Veliler Sultanı Seyyid Ahmed er-Rufâî*, trc. Hayri Kaplan, Ankara: Ehl-i beyt Vakfı Yayınları, 1996, s. 73; Seyyid Muhammed Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-cevâhir fî zikri'l-Gavs er-Rifâî ve't-tibâihî'l-ekâbir*, Beyrut: Matbaatü'l-Edebiyye, 1301, s. 28-29; Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 33, 45-46; Fârûsî, *en-Nefhatü'l-Miskiyye*, s. 9.

Nakilde rivâyet olunur ki: Bir gün Hazret-i Seyyid'in vâlidesi hâmile iken aksırdı. Seyyid anası karnında dedi ki: 'Hayr olsun.' Anası müteaccib oldu ki ne asıl hâtiften geldi bu sadâ! Çün anası teemmül etti. Haberdâr oldu ki kendi karnında olan kimesneden geldi. Anası dedi ki: 'Sen kimsin?' Cevap verdi ki: 'Ben Ahmed Rifâî'yim'."[46]

Rifâî[47] nisbeti hakkında ise farklı görüşler vardır. Bu görüşleri üç başlıkta toplamak mümkündür:

Bir kabile adı.

Atalarından birinin ismi ya da nisbeti.

Mânen Rasulullah (sav) tarafından verildiği.

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, bu nisbenin *Benî Rifâ'a* adında bir Arap kabilesine mensûbiyetinden ileri geldiğini belirtmektedir.[48] Ancak onun hayatından bahseden ilk kaynaklarda böyle bir bilgi bulunmamaktadır.[49] Son devir kaynakları ise Şa'rânî'nin görüşünü kabul etmezler, atalarından birine ait bir isim ya da nisbet olduğunu öne sürerler. Söz gelimi, bu kaynaklarından biri olan *Kılâdetü'l-Cevâhir*'de müellifi Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî, görüşünü şu rivâyet ile desteklemektedir: Seyyid Abdülkādir Geylânî bir sohbet esnasında Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye suâl eder ki: "Efendim, siz Rasûlullah (sav) Efendimiz'in soyundansınız ve Hâşimî nesebsiniz. Acaba hangi sebepten ötürü size Rifâî denilmektedir?" Seyyid-i Kebîr der ki: "Rifâî kelimesi, İmâm Ali (ra) soyundan gelen ceddim Ali b. Rifâ'a'ya nispet edilmektedir. Allah'a hamdolsun ki ceddim İmâm Ali'dir ve ben Ebu'l-Fevâris'in evinde yetiştim (terbiye oldum)."[50]

Yine son dönem müelliflerinden Kenan Rifâî ise Ebu'l-Mekârim Rifâa el-Hasan'a bir diğer ifade ile Vâsıtî'nin verdiği silsilede geçtiği şekliyle Seyyid Rifâa Hasan el-Mekkî'ye nisbet etmektedir.[51]

---

[46] Çakır, *El Yazması İki Menâkıb*, s. 101, 211; Ebû Bekir el-Ayderûsî, *Veliler Sultanı Seyyid Ahmed er-Rufâî*, s. 12.

[47] İbn Hallikân'ın belirttiğine göre kelimenin orijinal telaffuzu ـِ harfinin kesrası ile *Rifâî* şeklinde olmalıdır. (Bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân fî enbâi ebnâi'z-zamân*, thk: İhsân Abbâs, Beyrut: Dâru Sâdır, 1972, I, 172. Bununla birlikte güzel Türkçemizin halk ağzında Rufâî şeklinde de telaffuz edilmektedir.

[48] Abdülvahhab Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Ahmed Abdürrahim es-Sâyih-Tevfik Ali Vehbe, Kahire: Mektebetü's-sekâfiyyeti'd-dineviyye, 2005, I, 250.

[49] Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127.

[50] es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-cevâhir*, s. 13. Ebu'l-Hüda es-Sayyâdî bir başka eserinde ise silsileyi daha detaylı ele alır. Vâsıtî'nin verdiği silsileye uygun şekilde Rifâî nisbesini Ali b. Rifâ'a'nın dedesi Seyyid Ebû Rifâ'a el-Mehdî ile başladığını ifade eder. (Bk. es-Sayyâdî, *Tenvîru'l ebsâr*, s. 4)

[51] Ken'ân er-Rifâî, *Ebu'l-Alemeyn Seyyid Ahmed er-Rifâî*, haz. Mustafa Tahralı, İstanbul: Cenan Eğitim Kültür ve Sağlık Vakfı Neşriyatı, 2015, s. 225. Yukarıda Vâsıtî, Rifâî'nin nisbesini Seyyid

Rifâî nisbesi hakkında ileri sürülen üçüncü görüş, bazı menâkıbnâmelerde yer aldığına göre daha dünyaya gelmeden önce dünya ve ahirette derecesinin/makamının yüksek olduğunu ifade etmek için bu adın ve nisbenin Hz. Peygamber tarafından kendisine verildiği şeklindedir. Söz konusu menkıbe şöyledir:

Menkūldür ki: İmâdeddîn Zengî bir gün suâl etti Hazret-i Seyyid-i Kebîr'den: "Yâ Seyyid! Bu ism-i Rifâî['nin] sizde nedir sebebi?" Hazret-i Seyyid-i Kebîr cevâb verdiler: "Yâ Zengî! Bu isim bize, Sultân-ı Enbiyâ'dan râci' oldu ve sebebi bu idi: Bir gün Arafât'da oturmuş iken cemî' evliyâ ve ehl-i tarîk ile ve cemî' abdâlân dahi hâzır idiler. Ol meclisde, Hazret-i Peygamber (sallallâhu Teâlâ aleyhi ve sellem) iltifât edip buyurdular: يا رفاعي! ارتفعت درجتك في الدارين في الين والدنيا والاخرة *[ya'nî:] Ey Rifâî! Senin derecâtın dîn u dünyada [ve âhirette] mürtefi' oldu, beşâret ola sana!]" Ol günde ism-i Rifâî meşhûr oldu evliyâ arasında. Zîrâ Hazret'ten istimâ' ettiler.*[52]

Rifâî nisbesinin bir kabile adı olduğuna ya da manevi bir işaret ile verildiğine ilişkin görüşlerin son dönem kaynaklarınca sıhhatli bulunmadığı açıktır. Ve bu eserlerin müellifleri Rifâî nisbetinin her halükarda atalarından birisine ait bir nisbet olduğunda hem fikirdirler. Ve atalarından Rifâa el-Hasan el-Mekkî'den (ö. 331/943) dolayı Rifâî nisbesini aldığı yönündeki görüş daha doğru kabul edilmektedir.[53]

2. Ailesi

Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin büyük ceddi Rifâa Hasan el-Mekkî, Bahreyn Karmatîleri'nin Ebû Tâhir el-Cenâbî liderliğinde, 317/930 senesinde Mekke'ye girmeleri, Mekke emiri Şerif b. Muharib'i öldürmeleri ve ardından şehirde terör

---

Ebû Rifâa Mehdî el-Mekkî ve ardından Seyyid Rifâa Hasan el-Mekkî ile irtibatlandırır. Ahmed el-Veterî, bu nisbenin Mehdî el-Mekkî'nin oğlu Rifâ'a Hasan el-Mekkî'den alınmış olduğu kanaatindedir. (Bk. el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn* s. 52). Ebu'l- Hüda es-Sayyâdî ise Seyyid Rifâa Hasan el-Mekkî'nin oğlu Seyyid Ali'ye (Seyyid Ali Ebu'l-Fazl b. Rifâa'ya) nisbet etmektedir. (Bk. es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-cevâhir*, s. 13).

[52] Bk. Çakır, *El Yazması İki Menâkıb*, s. 121, 138-139, 233, 235, 247-248.

[53] el-Fârûsî, *en-Neftatü'l-Miskiyye*, s. 5; Seyyid Muhammed Ebu'l-Hüda es-Sayyâdî, *Behcetü'l-hazrateyn fî âli'l-imâmi ebi'l-alemeyn*, Halep: Matbatü'n-nehdati'l-Arabiyye, 1332, s. 5-6; a.mlf., *Zehîratü'l meâd fî zikri's-sâdati beni's-sayyâd*, İstanbul: Muhammed Efendi Mustafa Matbaası, 1307, s. 22-23; a.mlf. *Kalâidü'z-zeberced alâ hikemi mevlânâ'l-gavsi'ş-şerîfi'r-Rifâiyyi Ahmed*, thk. Akmed Remze b. Hamûd Cühâ, Beyrut: Dârü'l-Beyrut, 2008, s. 366-367; a.mlf., *Kitabu'l-kenzi'l-mutalsam fî medd-i yedi'n-nebyyi li-veledihi'l-gavs er-Rifâiyyi'l-a'zam*, Kahire: Matbaa-i İlmiyye, 1313, s. 3-4; Seyyid Sirûâcüddin el-Mahzûmî er-Rifâî, *Kitâbu sihâbi'l-ahbâr fî nesebi's-sâdeti'l-fâtımıyye*, Mısır: Muhammed Efendi Mustafa Matbaası, 1306, s. 63; Ken'ân er-Rifâî, *Seyyid Ahmed er-Rifâî*, s. 225; es-Seyyid Hâşim el-Ahmedî er-Rifâî, *Ganîmetü'l-ferikayn min hikemi'l-gavsi'r-Rifâiyyi ebi'l-alemeyn*, thk ve şerh: eş-Şeyh Hâtim b. Muhlif er-Rifâî, Dımaşk: Mektebetü Dâri'd-dekkâk, 2010, s. 40.

estirmeleri dolayısı ile ortaya çıkan kargaşa ve isyanlar sonucu[54] Mekke'den Endülüs'e (İspanya) hicret etmiş, Şeybanoğulları'ndan bir cemaat ile birlikte İşbîliyye'ye (Sevilla) yerleşmiştir. Son derece hürmet ve itibar görmüş ve oranın eşrafından olan İdrîsiler ailesinden evlenerek onlarla hısımlık kurmuştur.[55] 331/942'de İşbiliyye'de de vefat etmiştir. Bilahare torunlarından Seyyid Yahyâ[56] ailesiyle birlikte 450/1058'de İşbîliyye'den tekrar Hicâz'a dönmüş[57], daha sonra 451/1058 senesinde de Basra'ya yerleşmiştir.[58] Seyyid Yahyâ Basra'da zühdü, himmeti, marifetteki kemâli ve velâyet-i kübrâsı ile meşhur olmuştur.[59] Herkes tarafından sevilen ve hürmet edilen Seyyid Yahyâ, Halîfe nezdindeki itibârı ile de tanınmıştır. Nitekim onun Basra'ya geldiği 450/1058 senesinde Şiî Büveyhoğulları'na hizmet eden komutan Basâsirî Bağdat'a girmiş ve Mısır halîfesi Müstansırbillâh'ın yaptırmış olduğu Mansûr Camii'nde hutbe okutmuştur. Ezan okuturken de "Hayye ale'l-hayri'l-amel" cümlesini ekletmiş, böylece bir bid' ati canlandırmak suretiyle Şiî anlayışı getirmiştir. Rakip olarak gördüğü sünnî Abbâsi halîfesi Kâim-billâh'ı da bir deve hevdecine bindirip amcasının oğlu Mehâveş ile birlikte Hadîsetü-âne denen yere sürgüne göndermiştir. Bu durum üzerine Halîfe Kâim-billâh taraftarları halîfenin kurtarılması için Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'e başvurmuşlar, halîfenin ve hilâfet konum ve merkezine iâdesini istemişlerdir. Harekete geçen Tuğrul Bey, Basâsîrî'yi öldürmüş, Bağdat'ı Şiî Büveyhoğulları'ndan almış ve onların hâkimiyetlerine son vermiştir.

Siyasi gerilimin bu şekilde halledilmesinden sonra aynı sene içerisinde Şiilerle Sünniler arasındaki kavgalara son vermesi ve Rafizîler'in fitnesini ortadan kaldırması maksadıyla, diğer bir ifade ile dinî-içtimâî huzurun yeniden sağlanması için Halîfe Kâim-billâh, Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin dedesi Seyyid Yahyâ'ya Tâlibiyyûn'un nakiblik ve genel ıslâh makāmı görevini vermiş;[60] o da

---

[54] Şemsüddin Ebu'l-Muzaffer Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zaman fî târîhi'l-a'yân*, thk: Komisyon, Dımaşk: Dârü'r-risâleti'l-âlemiyye, 2013, XVI, 552-553.

[55] Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr/Rifâî Soy Ağacı*, s. 37; Sabri Hizmetli, "Karmatîler", *DİA*, XXIV, 511. İzzeddîn el-Fârûsî'nin beyanına göre Karmatiler'in çıkardığı ifsad yüzünden Hüseynî ailelerden bir kısmı da Mağrib'den başka İran, Hindistan ve Nisâbûr bölgelerine hicret etmişlerdir. (Bk. el-Fârûsî, *en-Nefhatü'l-Miskiyye*, s. 5).

[56] Ahmed er-Rifâî'nin dedesidir.

[57] Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127.

[58] Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr/Rifâî Soy Ağacı*, 41; Şeyh Abdülkerim b. Muhammed er-Râfiî'ye göre Seyyid Yahyâ İşbiliyye'deki Rifâî ailesinden Irak'a gelen ilk kişidir ve h. 450/1058 senesinde Basra'ya ulaşmıştır. (Bk. Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s. 5; Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn*, s. 83) Ahmed er-Rifâî, dedelerinin Endülüs geçmişinden ötürü el-Mağribî nisbesiyle de anılmaktadır. (Margoliouth, "Ahmed Rifâî", *İA*, I, 203)

[59] Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s. 5.

[60] Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr/Rifâî Soy Ağacı*, s. 41-42.

bunu lâyıkıyla yerine getirerek Basra, Vâsıt ve Batâih bölgelerinde huzuru sağlamıştır.[61]

Seyyid Yahyâ, bir müddet sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin soyundan Hasan en-Neccârî el-Ensârî'nin kızı ile evlenmiş[62] ve bu evlilikten Ahmed er-Rifâî'nin babası Ebu'l-Hasan Seyyid Ali dünyaya gelmiştir. Seyyid Yahya'nın 458/1065'de Basra'da vefat etmesinin[63] ardından oğlu Seyyid Ali büyüdüğünde bölgenin bir diğer şehri olan Vâsıt'ın Batâih mıntıkasına gelmiş ve orada Ümmü Abîde adındaki köye yerleşmiştir. Orada dayısının kızı Sitte Fatıma el-Ensâriyye ile evlenmiştir. Sitte Fatıma'nın babası Yahyâ en-Neccârî, kardeşi de Mansûr el-Batâihî'dir. Bu zat Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin hem dayısı hem de tasavvuf yolundaki üstâdıdır.[64] 180/796 senensinde Vâsıt'a yerleşen Neccârî ailesi Ebû Eyyûb el-Ensârî soyundandır. [65] Dolayısı ile anne tarafından nesebi Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye dayandığı için Ahmed er-Rifâî'ye Ensârî de denilmektedir.[66] Öte yandan bazı nineleri vâsıtasıyla soyu Hz. Hasan'a ve Hz. Ebu Bekir'e (ra) dayanmaktadır.[67] Bu noktaya kadar Rifâî'nin baba ve anne tarafı hakkında

---

[61] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 24-25; Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127. Şiiliğin ortaya çıkışından itibaren Seyyid Ahmed er-Rifâîye kadar olan zaman diliminde değişik "Şii güç eksenleri" ortaya çıkmasına rağmen bunlardan üçü siyasi güç sahibi olmuşlar, ardından da hilafet iddiasında bulunmuşlardır. Bu güçlerden ilki, Şia'nın İsmailiyye koluna mensup Fatımîlerdir. Kuzey Afrika, Mısır ve ardından da Suriye ve Arabistan'da hâkimiyeti ele geçirmişlerdir. İkincisi, yine Şia'nın İsmailiye koluna mensup Karmâtîlerdir. Geniş bir alana yayılmakla birlikte özellikle Bahreyn Karmatileri merkezi Abbasi yönetimini ciddi oranda zaafa uğratmış ve sürekli olarak Bağdat'ı tehdit etmişlerdir. Üçüncü Şii kuvvet ise Büveyhiler'dir. Büveyhiler ilkin İran'a (Deylem Bölgesi) ve bilahare Irak topraklarına yerleşmişlerdir. 334/946'da Sünnî Abbasi hilafet ve devlet merkezi olan Bağdat'ı ele geçirerek Sünnî hilafete bir fetret dönemi yaşatmışlardır. (Ahmet Güner, "Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbela/Aşure, Gadir Hum ve Benzeri Uygulamaları", *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ* içinde, ed.: Alim Yıldız, Sivas: TC Başbakanlık Tanıtma Fonu Kültür Bakanlığı Yay., 2010, I, 326.) Büveyhiler, Tuğrul Bey'in dış müdahalesine kadar Bağdat'ı ellerinde tutmuşlarıdır. Ahmed er-Rifâî'nin büyük ceddi Rifâa Hasan el-Mekkî, dedesi Seyyid Yahyâ ve babası, Fâtımîler dışındaki bu son iki Şii gücün (Karmatîler-Büveyhîler) Abbâsî hilafetine karşı etkin olduğu bir dönemde yaşamışlar, siyâsî-dinî ve içtimâî sahada yatıştırıcı ve uzlaştırıcı roller üstlenmişlerdir.

[62] Hasan en-Neccârî aynı zamanda Ebû Said Yahyâ en-Neccârî'nin de babasıdır.

[63] Takiyyüddîn Abdürrahmân b. Abdülmuhsin el-Vâsıtî, *Tiryâkü'l-muhibbîn*, s. 82.

[64] Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1, 239-240; el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 52. Sibtu İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zaman*, XX, 118-119.

[65] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 14-15; Ahmed el-Veterî, Neccârî ailesi hakkında *Ravzatü'n-nâzırîn* adlı eserinde genişçe bilgi verir. Bk. el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn* s. 55-56.

[66] Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s. 5.

[67] Ken'ân er-Rifaî, *Seyyid Ahmed er-Rifâî*, s. 15. *Celâu's-Sadâ* müellifi Ahmed b. Celâl el-Mısrî'ye göre anne tarafından Hz. Hasan'a ulaşan nesep şeceresi şöyledir: Seyyid Ahned er-Rifâî, annesi Fatıma, annesinin babası Seyyid Yahyâ er-Rifâî, onun annesi Seyyide Âmine, Seyyid Nâsır li-Dînillâh, Seyyid Ahmed, Seyyid Meymûn, Seyyid Ahmed, Seyyid Ali, Seyyid Abdullah, Seyyid Ömer, Seyyid İdris Asgar, Seyyid Şerif İdris Ekber, Seyyid Abdullah Mahz, Seyyid Hasen Müsennâ, İmam Hüseyn. (Ahmed b. Celâl el-Mısrî, *Celâu's-sadâ fî sîreti İmâmi'l-Hüdâ*, trc. Hayri Kaplan, Ankara: Ehl-i Beyt Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı 2004, s. 14-15). Ebu'l-Hüda es-Sayyâdî, *Tenvîru'l-*

verilen bilgiler hulasa edilecek olursa denilebilir ki Seyyid-i Kebîr Ahmed, Hüseynî, Hasenî, Sıddîkî, Ensârî ve aynı zamanda Rifâî'dir.

Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin babası Seyyid Ali de babası Seyyid Yahyâ gibi Tâlibiyyûn'un nakibi ve Vâsıt'taki sûfilerin temsilcisi iken 519/1125'de Sünniler ile Bâtinîler arasında yeniden bir mücadele başlamıştır. Halk, Seyyid Ali'nin, fitneye ve bid'ata sebep olanların susturulması ve Ehl-i sünnetin ihyâ edilmesi için durumu Halîfe Müsterşid'e arz etmek maksadıyla Bağdat'a gitmesi gerektiği üzerine karar almıştır. O vakit Vâsıt'ın idarecisi olan İmâdüddin Zengî de Halîfe'ye Seyyid Ali hakkında çok olumlu bir rapor yazmıştır. Neticede Bağdat'a gelen Seyyid Ali durumu halîfeye gayet münasip bir dille ifade etmiş ancak halîfe diğer siyâsî meşguliyetlerini ileri sürerek bu hâdiseye ilgi göstermemiştir. Bunun üzerine Seyyid Ali, halifeye; *senin için endişeleniyorum. Eğer bid'atın burnunu kesip koparmazsan seni ve ehlini kuşatacaktır. (Bil kî) bid'at ne kadar çok burun kesip koparmıştır*, der ve halîfenin huzurundan ayrılır. Seyyid Ali o gece konakladığı yerde hastalanmış ve bir hafta sonra Batâih'e dönerken Bağdat yakınlarında 519/1125'de vefat etmiştir. Kaderin garip bir cilvesi olarak hâdiseler Seyyid Ali'nin öngördüğü şekilde gelişmiş ve on sene sonra Halîfe Müsterşid, Bâtınîler tarafından öldürülmüş, kendisine müsle yapılarak burnu kesilmiştir.[68]

3. Tahsîli ve İlmî Kudreti

Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin doğduğu Vâsıt şehri, Emevîler döneminin ünlü valisi Haccâc tarafından 83/702 senesinde büyük bir özenle inşa edilmiştir. Şehir stratejik konumu itibarıyla askerî-ticarî ve sanayi bakımından fevkalâde mühim ve büyük tesislerle donatılmıştı. Öte yandan ciddi eğitim kurumları kurulmuş ve bir eğitim-öğretim şehri hüviyeti kazanmıştı.[69] Vâsıt'ta, şer'î ilimlerin ta'lîm ve tedrîsinin görüldüğü eğitim kurumlarında köklü ve ciddi bir kıraat eğitimi de veriliyordu. Hatta büyük seyyah İbn Battuta'dan öğrendiğimize göre Vâsıt şehri, kıraat ve tecvid ilimlerinin merkezi konumundaydı. Medreselerinde yetişen kurrâ hâfızlarının çokluğu ile şöhret bulmuştu. Tâbir câiz ise bir *hâfızlar ve kurrâlar şehri* idi.[70] Kurulduğu günden itibaren bütün bu

---

ebsâr'da *Celâu's-Sadâ* müellifini destekler mahiyette bir silsile verir. Annesinin babası Yahya en-Neccârî'nin annesi tarafından nesebinin Hz. Hasan'a ulaşan nesep şeceresi de kaynaklarda zikredilmektedir. (Bk. Ali Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 40-45; Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn*, s. 3-4; es-Sayyâdî, *Tenvîru'l ebsâr*, s. 4-5; El-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 52-53; Hâşim el-Ahmedî, *Ganîmetü'l-ferikayn*, s. 43.

[68] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 26-27; Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127.

[69] el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 53.

[70] 726/1326 senesinde Vâsıt'ta bulunan İbn Battuta şehir hakkında şu ilginç bilgileri vermektedir: "Bağı, bahçesi çok. Bilginleri ile de şöhret bulmuş bir şehir. Burada oturanlar Irak halkının en seçkinlerindendir diyebiliriz. Çoğu Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş, doğru okuma işini (tecvîd ve

özellikleriyle anılan Vâsıt şehri, özellikle Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin doğduğu zamana tekabül eden Abbasiler döneminde ise en parlak dönemini yaşamaktaydı.[71]

Ahmed er-Rifâî, tahsil hayatının başlangıcında Vâsıt'taki bu kurrâlık ve hafızlık geleneğine uyarak, ilk eğitimini Vâsıt'a bağlı Hüsn köyünde takvâ sahibi ve kurrâ olan Şeyh Abdüssemî' el-Harbûnî'den almıştır.[72] Onunla hıfzını tamamlamış ve kıraat ilimlerini öğrenmiştir.[73] Hıfzını tamamladığı sene (519) babasını kaybetmiş[74] ve böylece yedi yaşında iken yetim kalmıştır. Bunun üzerine devrin önde gelen sûfilerinden dayısı Mansûr el-Batâihî, annesi ve kardeşleriyle birlikte onu Nehr-i Diklâ'da himâyesine almış,[75] kendisiyle bizzat ilgilenmiş, edep ve güzel ahlâk ile terbiye etmiştir. Ona ilkin şer'î ilimleri öğretmiştir.[76] Böylece Şeyh Abdüssemî' el-Harbûnî'den sonra ikinci üstâdı dayısı Mansûr el-Batâihî olmuştur. Bilahare dayısı onu, manevî bir işaret üzerine İslâmî ilimlerde daha fazla derinleşmesi için Basra'da ikâmet eden[77] devrin tanınmış âlim ve mutasavvıflarından Ali Ebu'l-fazl el-Vâsıtî'nin yanına göndermiştir.[78] Bu hususun da mânevî bir işârete dayandığına dâir şöyle bir rivâyet mevcuttur:

Mansûr, Rabbânî rü'yâsında Rasûlullah (sav)'i görür. Kendisine der ki: 'Ey Mansûr! Sana müjdelerim ki, Allah Teâlâ kırk gün içinde kız kardeşine bir erkek evlât ihsân edecektir. Onun adı Ahmed er-Rifâî'dir. Nasıl ki ben peygamberlerin reisiyim, o da velîlerin

---

kıraatı) halletmişlerdir. Iraklılar ilim tahsili için bu şehre yönelirler. Benim bulunduğum kafiledeki bir cemaat Vâsıt'lı hocalardan Kur'ân'ı güzel okuma dersi almak amacıyla ta buralara gelmiş. Vâsıt'ta daima dolup taşan büyük bir medrese var. İçindeki odaya Kur'an öğrenmek için uzak ülkelerden gelen misafirler yerleştirilir." İbn Batuta, *Seyahatnâme*, trc. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, I, 259-260.

[71] Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, I, 47.

[72] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 30-31.

[73] İbrâhim es-Samarrâî, *es-Seyyid Ahmed er-Rifâî*, s. 12. Hz. Rifâî hakkında kaleme alınan menâkıbnâmelerde de görüleceği üzere Seyyid Rifâî, Kur'ân'a ve Kur'ân ehline her açıdan ayrı ve fevkalâde değer vermiş, onları sevmiş, takdîr ve tebcîl etmiştir. Tarîkatının ezkârından ayrı olarak dervişlerine çokça Kur'ân okumalarını emretmiştir. Onunla ilgili menkıbevi eserlerde, Kur'an kırâatine verdiği önem ve değerin bir nişânesi olarak hususî başlık ve bölümler bulunmaktadır ki bu husus gerçekten dikkat çekicidir. (Bk. Ahmed el-Mısrî, *Celâu's-sadâ*, s. 225-239; İzzeddin Ahmed es-Sayyâd er-Rifâî el-Hüseynî, *el-Meârifül-Muhammediyye fî vezâifi'l-Ahmediyye*, thk. Asım Mustafa Cehdu- Ömer Abdülkerim er-Rahmûn, Dımaşk: Dârü'l-firkad, 1431/2010, s. 206-207.)

[74] el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 53.

[75] es-Sayyâdî, *Tenvîru'l ebsâr*, s. 5; Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127.

[76] Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s. 6.

[77] Margoliouth, "Ahmed Rifâî", *İA*, I, 203.

[78] Tam adı Ali Ebi'l-Fazl b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Amdurrahman b. Ahmed b. Ali bi Hasan El-Kureşî el-Mukriu'l-Vâsıtî el-Ma'rûf bi'bni'l-Kâri olan Seyyid Aahmed er-Rifâî'nin üstadı, 539 da Vâsıtta vefat etmiş ve kendisine ait rivakına defn edilmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 17-19, 60.

reisidir. Büyümeye başladığı zaman onu al ve Şeyh Ali el-Kārî el-Vâsıtî'ye götür, yetiştirmesi için ona teslim et. Çünkü bu Allah eri, Allah katında çok azîzdir. Bunda sakın gaflet etmeyin!' Bunun üzerine Şeyh Mansûr: 'Emir sizindir yâ Resûlallâh!' der.[79]

Böylece Seyyid Ahmed er-Rifâî, gerek dayısının yanında ve gerekse de Ali el-Vâsıtî'nin yanında bulunduğu sıralarda mânevî nüfuzları yüksek, ilim ve takvâ ehli kimselerin çok olduğu bir muhitte yetişmiştir. Vâsıt medresesinde iken, kendisini çevreleyen her şart onu; ahlâkta, ilimde ve fende yüksek dereceye yöneltiyordu. Akranları arasında üstün bilgisi, parlak zekâsı, kabiliyeti ve güzel ahlâkı ile temâyüz ediyordu. Bu özelliklerinden dolayı, hocası Ali Ebu'l-fazl el-Vâsıtî, Vâsıt Câmii'nde Ahmed'i arkadaşlarına örnek gösteriyordu.[80]

Seyyid Ahmed, ilim tedrisinde Ali Ebu'l-fazl el-Vâsıtî dışında Şeyh Abdülmelik Harbûnî ve Şeyh Ebû Bekir Vâsıtî gibi üstatlardan da ders okumuştur. Şeyh Ebû Bekir Vâsıtî, onun hem Fıkıh hocası hem de diğer dayısıdır. Bir başka deyişle Şeyh Mansûr'un kardeşi ve şehrin önde gelen âlimlerinden ve sûfilerinden biridir.[81]

Rifâî, şer'î ilimler içerisinde kendisini özellikle fıkıh alanında geliştirmiştir. Şâfiî mezhebinin en muteber beş kitabından biri kabul edilen Şâfiî fakihi Ebû İshâk eş-Şirâzî'nin (v. 476/1083) *Kitâbü't-Tenbîh*'ini[82] ezberlemiştir.[83] Fıkıh sahasında çok ileri seviyelere çıkmış hatta bu esere *el-Behcet* adında 6 ciltlik bir şerh yazmıştır.[84] Bu durum onun zâhirî ilimlerdeki kudretini, üstünlüğünü ve seviyesini göstermesi bakımından câlib-i dikkattir. Ancak ne yazık ki Şâfiî fıkhına dair kaleme aldığı bu kıymetli şerh, Moğol istilâsı sırasında kaybolmuştur.[85] Hadis ilmiyle de meşgul olan Hz. Rifâî, *er-Rivâye* ve *Erbaûne Hadîsen* ünvanlı eserleri kaleme almıştır.[86]

---

[79] Çakır, *El Yazması İki Menâkıb*, s. 138-139, 247-248; Ebû Bekir el-Ayderûsî, *Veliler Sultanı Seyyid Ahmed er-Rıfâî*, s. 73; es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-Cevâhir*, s. 28-29.

[80] İbrâhim es-Samarrâî, *es-Seyyid Ahmed er-Rifâî*, s.12.

[81] İzzeddin Ahmed, *el-Meârifül-Muhammediyye*, s. 155; Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s. 6; Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn*, s. 4, 62; Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 30; el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 31.

[82] Tam adı *et-Tenbîh fi fürû'i-l-fikhi'ş-Şâfiî* olan bu eser, Şâfiî fıkhının muhtasarı ve mezhebin beş muteber kitabından biridir. Üzerine çok sayıda şerh yazılmıştır. Latince, Fransızca ve Almanca'ya dahi çevrilmiştir. (Bkz.: Bilal Aybakan, "Ebû İshâk eş-Şirâzî", *DİA*, XXXIX, 186). Ancak Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi *et-Tenbîh* maddesinde bu esere şerh ve haşiye yazan âlimler arasında Ahmed er-Rifâî'nin ismi geçmemektedir. (Bkz.: Bilal Aybakan, "et-Tenbîh", *DİA*, XL, 447-449).

[83] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 31.

[84] Hâşim el-Ahmedî, *Ganîmetü'l-ferikayn*, s. 57.

[85] Sirâcüddîn el-Mahzûmî, *Kitâbu sıhâhi'l-ahbâr*, s. 91; Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127; İbrâhim es-Samarrâî, *es-Seyyid Ahmed er-Rifâî*, s. 34.

[86] Muhammed el-Hâşimî, *Ahmed er-Rifâî ve Rifâîlik*, (Bu makalede kaynak olarak kullandığımız *Burhânü'l-müeyyed* adlı eserdeki takdîm yazısıdır), s. 25.

20 yaşında tahsilini bitirdiğinde[87] hocası Ali Ebu'l-Fazl el-Vâsıtî ona icâzet vermiş ve tarîkat hırkasını giydirmiştir.[88] *Herkes üstâdıyla ben ise talebem Rifâî ile iftihâr ederim*, diyen Vâsıtî, şeriat-tarîkat, zâhir-bâtın ilimlerine sahip bir âlim ve sûfî olduğunu belirtmek üzere ona *Ebu'l-Alemeyn* ünvanını vermiştir.[89] Ondan başka bir talebesine hilafet vermeyi uygun görmemiş, onu hem zâhir hem de bâtın ilimlerinde halîfesi olarak tayin etmiştir.[90]

Üstâdının yanı sıra birçok âlim de onun ilmini ve fazîletini takdir etmişlerdir. Şeyh İmâm Ebû Şücâ' eş-Şâfiî'ye göre Seyyid Ahmed, yüce bir alem, ulu bir dağ; fıkıh, hadis ve tefsir ilminde çok büyük bir âlimdir.[91] Kur'ân'ı hâfızasında tutar ve onu açıklardı. Fetvâ verirdi. Fetvâlarının üzerine kendi hattını yazardı. Arap dili ve edebiyatında mâhir, şerîat ve hakîkat ilimlerinde söz sahibiydi. Fakîhler çözemedikleri bir mesele olduğu zaman ona mürâcaat ederler, o da o meseleyi onlara îzâh ederdi.[92] Seyyid Rifâî'nin ilimdeki kudret ve derinliğine bizzat şâhid olan Şeyh Salih Yûsuf Ebû Zekeriyya el-Askalânî el-Hanbelî, bu durumu İmam Râfiî'ye şöyle aktarmıştır:

Ahmed er-Rifâî'yi ziyaret etmek için Ümmü Abîde'ye gitmiştim. Revâkın ve misafirhânenin etrafında 100.000'den fazla insan toplanmıştı. İçlerinde ümerâ, ulemâ, meşâyih ve halktan insanlar vardı. Onlara yemek verdi. Herkesin haline göre güler yüz gösterdi. Öğleden sonra vaaz kürsüsüne çıktı. Vâsıt şehrinin vâizlerinden, Irak ulemâsından kimselerin bulunduğu dinleyicilere vaaz etti. İçlerinden bir grup tefsirden, bir grup hadisten, başka bir grup fıkıhtan başka bir grup mezhepler arası ihtilaflardan ve başka bir grup da usul ilimlerinden ve yine bir başka grup da farklı ilim dallarından sorular sordu. 200'den fazla soruyu cevaplandırdı. Bu müddet içinde kendisinde en ufak bir kızgınlık eseri görülmedi. Bu hal ve soranların anlayışsızlıkları karşısında şaşa kaldım. Hemen yerimden kalkarak onlara:

---

[87] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 31; Hâşim el-Ahmedî, *Ganîmetü'l-ferikayn*, s. 53. Margoliouth ise, Seyyid'in 27 yaşında tahsilini bitirdiğini iddia etmektedir. Bk. Margoliouth, "Ahmed Rifâî", *İA*, I, 203.

[88] Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin Ali el-Vâsıtî'den olan tarîkat silsilesi şu şekildedir: Seyyid Ahmed er-Rifâî, Ali el-Kārî el-Vâsıtî, Ebi'l-Fazl b. Kâmih el-Vâsıtî, Gulâm b. Türkân, Ebû Ali er-Rûzbârî, Ali el-Acemî, Ebû Bekir eş-Şiblî, Cüneyd el-Bağdâdî, Seriyy-i Sakatî, Ebû Mahfûz Ma'rûf el-Kerhî, Davud et-Tâî, Habîb el-Acemî, Ebû Saîd Mevlânâ Hasan el-Basrî, Ali b. Ebî Talib, Rasûlullah (sav). (Bk. Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn*, s. 5-6; el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 60; İzzeddin Ahmed, *el-Meârifü'l-Muhammediyye*, s. 157-161).

[89] Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127; Kenan Rifâî'ye göre, Hz. Abdülkādir Geylânî'nin vefâtından sonra Seyyid Rifâî'ye, "gavsiyyet" verilmiştir. Böylelikle o kutbiyyet ile gavsiyyeti birleştirmiş, zâhir ve bâtın ilimlerinde asrının tek büyüğü olarak görülmüştür. Bu sebeple kendisine "ebu'l-alemeyn" denmiştir. (Bk. Ken'ân er-Rifâî, *Seyyid Ahmed er-Rifâî*, s. 225.)

[90] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 7-8.

[91] Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s.6.

[92] Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 46.

'Bu kadarı size yetmez mi? Ona tedvîn edilmiş hangi ilimden sorarsanız sorun Allah'ın izniyle size cevap verecektir.' Bu çıkışım üzerine Şeyh hazretleri tebessüm ederek: 'Ey Ebâ Zekeriyya! Onları kendi hallerine bırak. Beni yitirmeden önce sorsunlar. Dünya yok olma evidir. Allah her an bütün halleri değiştirir.' Bu cevabı üzerine dinleyicilerden feryâd u figan koptu. Meclis dalgalandı. Seyyid'in sözü ve hâli ile ortaya çıkan tesirden beş kişi vefat etti. 40000 kişi tevbe etti.[93]

Kısacası Ahmed-er-Rifâî, Kıraat, Tefsir, Fıkıh, Arap dili ve edebiyatı (Belâğat) sahasında kudretli bir âlim, şiir ve hitabet sahasında etkileyici bir sanatkârdır.

4. İrşâd Makāmına Geçişi ve Tarîkat Faaliyetleri

Ahmed er-Rifâî, üstâdı Vâsıtî'nin 539/1144-1145'de vefatından sonra tekrar dayısı Mansûr el-Batâihî'nin terbiye ve irşâd halkasına dâhil olmuştur. Şeyh Mansûr, 540/1145-1146 senesinde[94] Hz. Rifâî'ye "şeyhü'ş-şüyûh" (şeyhler şeyhi) ünvânı ile birlikte tarîkat hilâfeti vermiş; kendi uhdesinde olan bütün tekkelerin şeyhlik vazifesini ona tevdî ederek, Ümmü Abîde'deki tekkeye yerleşip müridlerin irşâd ve terbiyesiyle meşgul olmasını istemiştir.[95] Mansûr el-

---

[93] Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s. 6. İmam Râfiî'nin bu hâdiseyi söz konusu eserinde arada başka bir râvi bulunmadan ve üzerinden çok fazla bir vakit geçmeden bizâtihî, Şeyh Sâlih Yûsuf Ebu Zekeriyya el-Askalânî el-Hanbelî'den alması hâdisenin sıhhati açısından önemli bir ayrıntıdır.

[94] el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 54; Tahralı, "Rifâiyye", *DİA*, XXXV, 99.

[95] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 31-32; Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127. Kaynaklarda geçtiği üzere Seyyid Ahmed er-Rifaî hem Ali el-Vâsıtî'den hem de dayısı Mansûr'dan icazet almış ve tarîkat hırkası giymiştir. (Bk. Seyyid Muhammed Bahâeddîn Mehdî es-Sayyâdî, *Merâhilü's-sâlikîn*, Mısır: Matbaatü's-saade, 1325/1907, s. 98-99) Tarîkat silsilesi hem Hz Ali ve hem de Hz. Ebû Bekir vâsıtasıyla Rasûlullah'a ulaşmaktadır. Ali el-Vâsıtî'den olan silsilesini yukarıda vermiştik. Mansûr el-Batâihî'den aldığı tarîkatın Cüneyd el-Bağdâdî'ye kadar olan silsilesi ise şu şekildedir: Seyyid Ahmed er-Rifâî, Mansûr el-Batâihî, Yahyâ en-Neccârî, Mûsâ Ebû Saîd el-Ensârî, Şeyh Kâmil, Yahyâ el-Kebîr, Ebû Bekir b. Mûsâ el-Vâsıtî.

Şeyh Mansûr'un ikinci şeyhinden bir diğer silsilesi ise şu şekildedir: Annesinin dayısı ve babasının amcasının oğlu olan Ebu'l-Mansûr et-Tayyib, Yahyâ en-Neccârî, Ebû Ali et-Tirmizî, Ebu'l-Kāsım es-Sündûsî, Ebû Muhammed Ruveym el-Bağdâdî, Cüneyd el-Bağdâdî, Seriyy-i Sakatî, Ma'rûf el-Kerhî, Ali b. Mûsâ er-Rızâ, Mûsâ el-Kâzım, Cafer es-Sadık, Muhammed el-Bâkır, Zeynelabidîn Ali, İmam Hüseyn, İmam Ali b. Ebî Talib, Rasulullah (sav).

Şeyh Mansûr'un ikinci şeyhinden bir diğer silsilesi ise şu şekildedir: Anne tarafından yakın akrabası Ebû Muhammed Talha eş-Şenbekî b. Mûsâ Ebî Saîd el-Hüseynî el-Ensârî el-Batâihî, Ebû Bekir el-Hevâzinî el-Batâihî, (Ebû Bekir el-Hevâzinî el-Batâihî üveysi olduğu için), Ebû Bekir es-sıddîk, Rasûlullah (sav). Ebû Bekir el-Hevâzinî el-Batâihî âlem-i menâmda Rasûlulah'ın emri ile Ebû Bekir es-sıddîk'tan hırka giymiştir. Onu Vaktinin en değerli sûfisi kabul edilen el-Hevâzinî, sonrasında Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'den istifade etti. Onun Tüsterî'den gelen silsilesi ise şu şekildedir: Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Zünnûn el-Mısrî, İsrâfil el-Mağribî, Ebû Abdullah Muhammed et-Tabiî Cabir el-Ensârî es-Sahabî, Ali b. Ebî Tâlib, Rasûlullah (sav). Tarîkat silsilesi yalnız bu kadar değildir. Bunların yanında daha başka silsileler ile Hz. Pîr'in yolunun sıhhati ortaya konmaktadır. (Bk. Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn*, s, 6-7; el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 60-61)

Batâihî'nin iki çocuğu olmasına rağmen kendi çocuklarından ziyâde kız kardeşinin oğlu olan Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye özen gösterip onu el üstünde tuttuğu nakledilmektedir. Nitekim onu "şeyhü'ş-şüyûh" ilân ederek meşihat postuna geçirdiği zaman çocuklarından ve sevenlerinden bazıları *babanın mîrâsı ancak oğlunun olur, yeğenin olmaz,* kabilinden sözlerle kendisine serzenişte bulunmuşlardır. Bunun üzerine Şeyh Mansûr, *onu bütün ashâbımla ve kendimle tarttım, hepimize de ağır bastı,* cevabını vermiştir.[96]

Hz. Rifâî'nin tekkedeki meşîhat postuna geçişinin üzerinden henüz bir yıl geçmemişti ki dayısı Mansûr vefat etmiştir.[97] Seyyid-i Kebîr'e müezzinlik etmiş olan Ya'kūb b. Kürâz[98] (veya Kerrâz)'dan gelen bir rivâyete göre, Şeyh Mansûr 540/1145-46 senesinde vefat ettiğinde Seyyid-i Kebîr 30 yaşlarındaydı.[99]

Birkaç sene sonra Seyyid Rifâî, Ümmü Abîde ve çevresindeki şeyhlerin bazı ciddî tenkitlerine ma'rûz kalmış; hattâ erkek ve kadın müridlerini aynı zikir meclisinde bir arada bulundurmak gibi sünnet dışı uygulamalarda bulunduğu iddiasıyla 550/1155'de Halîfe Müktefî'ye şikâyet edilmiştir. Durumu yerinde tetkik ile Halîfe tarafından görevlendirilen memur Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin faaliyetlerini yerinde incelemiş ve kanaatlerini Halîfe'ye *Bu Seyyid ve müridleri sünnet yolunda değillerse yeryüzünde sünnet üzere hareket eden hiç kimse kalmamış demektir,* sözleriyle açıklamış; akabinde Halîfe, Hz. Şeyh'e, yaptırdığı tahkîkattan dolayı özür dileyen bir mektup göndermiştir. Müridlerinin sayısının her geçen gün artması ile dikkatlerin ve husumetlerin üzerine çevrildiği Seyyid Ahmed, birçok iftirâ, ithâm ve hakaretlere rağmen, büyük bir sabır ve tevâzu göstererek irşâd vazîfesine devâm etmiştir.[100]

Hz. Rifâî, 550/1155 senesinde, dervişlerin sayısının giderek artması üzerine dayısından kalan tekkenin imârına önem vermiştir. Merkezî yapıyı on yıl sonra ilâvelerle genişletmiştir. Batâih ve Vâsıt halkının neredeyse tamamı, bu inşaat faaliyetinde gerek malı ve gerekse bedeni ile katkıda bulunmuştur. Dairevî 4x2 merkezi blok ve 4000 kemerden müteşekkil olarak inşâ edilen bu tekke binlerce metrekarelik alanı kaplayacak devasa büyüklüğe ulaşmıştır. Öyle ki özel günlerde 100.000 (yüz bin) insana aynı anda hizmet verecek şekilde tasarlanan yapıda günlük 20.000 kişiye sabah ve akşam olmak üzere iki öğün yemek hizmeti verilmiştir.[101]

---

[96] Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn,* s. 5; Ebû Bekir el-Ayderûsî, *Veliler Sultanı Seyyid Ahmed er-Rıfâî, s.* 18; Çakır, *El Yazması İki Menâkıb,* s. 103-104, 212-213; Sibtu İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zaman,* XX, 118-119, 129.

[97] İbrâhim es-Samarrâî, *es-Seyyid Ahmed er-Rifâî,* s.13.

[98] Margoliouth, "Ahmed Rifâî", *İA,* I, 203.

[99] Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr,* s. 68; Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn,* s. 34-35.

[100] Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA,* II, 127.

[101] Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn,* s. 34-35; Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr,* s. 68

Yeni binâ, ahşap direklerden ve direkler arasında üstü örtülü kemerlerle bağlanmış revaklardan oluştuğundan dolayı tekke ve zâviye yerine "rivâk" diye isimlendirilmiştir.[102] Metinlerde kendisinden "rivâk" diye bahsedilen yapı Rifâî'nin bu şekilde genişlettiği tekkedir.

5. İlk Haccı: Hz. Peygamber'in Elini Öpmesi Hâdisesi

Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin bütün İslâm beldelerinde tanınması ve şöhret bulması ilk haccı ile olmuştur. Bu haccı esnasında yaşanan olağanüstü haller bütün dikkatlerin ona çevrilmesine sebep olmuş, bunlar dilden dile nesilden nesile aktarıla gelmiştir.

Hz. Rifâî, manevi bir işaret üzerine[103] 555/1160 senesinde bazı yakınları ve müridleriyle birlikte hac yolculuğuna çıkmış; yolculuğa çıktığı andan itibaren kendisinden sayılamayacak kadar kerametler ve manevî haller zuhûr etmiştir. Söz gelimi haccını eda ettikten sonra[104] Medine'ye varıp ceddi Rasûlullah'ı ziyaret edinceye kadar hiçbir şey yememiştir. Bazı rivâyetlerde ise bir bineğe binmediği ve geceleri de uyumadığı anlatılmıştır. Sadece son üç gün bir yudum su içmiştir.[105] Hz. Peygamber'in kabr-i saâdetlerini ziyâreti sırasında yaşadığı harikulâde hâdise çok meşhurdur. Kaynaklarda geçtiğine göre hâdise şu şekilde gerçekleşmiştir: Seyyid Ahmed er-Rifâî 17 Muharrem 555/28 Ocak 1160 Perşembe günü[106] Medîne-i Münevvere uzaktan görününce devesinden inip, son derece edep ve mahviyyet içinde yürüyerek Ravza-i Mutahhara'ya girer. İkindi namazından sonra Kabr-i saâdetin önüne gelir ve muazzam bir kalabalığın huzurunda, *es-selâmü aleyke yâ ceddî* diyerek Rasûlullah'a (sav) selâm verir. Rasûlullah da *ve aleyke's-selâm yâ veledî* buyurarak mukabele eder. Peygamber mescidinde hazır bulunanların hepsi de bunu işitirler. Hazreti Seyyid bu büyük lütuf karşısında vecde gelir, titrer, rengi sararır, dizleri üzerine çöker, sonra ayağa kalkar, uzunca bir müddet ağlar ve akabinde "Ey Dedeciğim!" diye başlayarak şu şiiri söyler:

فى حالة البعد روحي كنت أرسلها
تقبل الأرض عني وهي نائبتي
وهذه دولة الأشباح قد حضرت
فامدد يمينك كي تحظى بها شفتي

---

[102] Tahralı, "Rifâiyye", *DİA*, XXXV, 99.
[103] Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn*, s. 12; el-Veteri, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 54; es-Sayyâdî, *Kitabu'l-kenzi'l-mutalsam*, s. 15, 17.
[104] Hâşim el-Ahmedi, *Ganîmetü'l-ferikayn*, s. 54.
[105] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 33; es-Sayyâdî, *Kitabu'l-kenzi'l-mutalsam*, s. 14, 18.
[106] es-Sayyâdî, *Kitabu'l-kenzi'l-mutalsam*, s. 26.

Uzakta iken rûhumu gönderiyordum

Vekîlim olarak öpüyordu toprağını

İşte hayallerin devleti burada şimdi

Dudaklarım nasiplensin, uzat elini!

Bunun üzerine Rasûlullah'ın kabr-i şerîfinden dışarıya nûranî bir el uzanmış ve Ahmed er-Rifâî 90.000 kişiye yaklaşan kalabalık huzurunda o mübarek eli öpmüştür.[107] Aralarında Şeyh Hayât b. Kays el-Harrânî, Seyyid Abdükādir Geylânî, Şeyh Hâmis, Şeyh Adî b. Müsâfir, Şeyh Ali el-Hîtî, Şeyh Mûsâ ez-Zûlî[108], Şeyh Akîl el-Menbicî, Şeyh Ahmed ez-Za'ferânî, Şeyh Abdürrezzak es-Seyyid el-Hüseynî[109] el-Vâsıtî[110] Ahmed ez-Zâhid el-Ensârî b. Şeyh Mansûr er-Rabânî el-Batâihî, Şeyh Ya'kub Kürâz, Şeyh Ömer Ebu'l-Ferec el-Fârûsî el-Vâsıtî, Şeyh Abdüssemi' el-Hâşimî el-Abbâsî[111], Şeyh Şerefüddin Ebû Tâlib b. Şeyh Abdüssemi' el-Hâşimî el-Abbâsî[112], Şeyh Arslan ed-Dimaşkî[113] gibi zâtlarında bulunduğu bu büyük topluluk bu hâdiseye şâhid olmuşlardır.[114]

Söz konusu hâdise o kadar etkili olmuştur ki itikadî ve tasavvufî yönüne taalluk eden hususları, özellikle imkânı ve sıhhati cihetinden tartışılmıştır. Meselâ *Gâyetü't-tahrîr* müellifi Abdülazîz ed-Dîrînî, Rasûlullah'ın (sav) selâma karşılık vermesinin ve kabrinden dışarıya nûranî bir elin uzanmasının mümkün olduğu hakkında devrin kadısına ait bir fetvânın bulunduğunu zikreder.[115]

Hadis âlimi İmâm Celâleddîn es-Süyûtî (v. 911/1505) bu harikulâde hâdisenin sıhhati ve mahiyeti hakkında *eş-Şerefü'l-muhattem fî mâ mennallâhu bi-hî alâ-Veliyyi's-Seyyid Ahmed er-Rifâî min takbîli yedi'n-Nebî* adında husûsî bir risâle kaleme almıştır. Bu risâlesinde Süyûtî meseleyi, önce peygamberlerin vefatlarından sonra kabirlerindeki durumlarını peygamberlerin mucizeleri ve

---

[107] Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 38; İzzeddin Ahmed, *el-Meârifül-Muhammediyye*, s. 172-179; Seyyid Siracüddin el-Mahzûmî er-Rifâî, *Kitâbu sihâbi'l-ahbâr* s.77-79; Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127.

[108] Seyyid Muhammed Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Tarîkatu'r-Rifâiyye/ Rifâî Yolunun Esasları*, trc. Mahmud Nedim Aysoy, İstanbul: Sultan Yayınları, ty., s. 16.

[109] Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn*, s. 13.

[110] Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 38.

[111] Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 38.

[112] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 34.

[113] Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Kitabu'l-kenzi'l-mutalsam*, s. 7.

[114] İmâm Celâleddîn es-Süyûtî, *eş-Şerefü'l-muhattem/ El Öpme Şerefi-Seyyid Ahmed er-Rifâî Hazretleri'nin Hz. Peygamber'in Elini Öpme Kerâmetine Dair*, trc. Mustafa Utku, Bursa: Uludağ Yayınları, Bursa 2011, s. 19-20. Ebu'l-Hüda es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-Cevâhir* adlı eserinde Süyûtî'nin bu eserinin tam metnini vermiştir. (Bk. es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-Cevâhir*, s. 107-110). Hadiseye şahid olanların daha geniş bir listesi için bk. Hâşim el-Ahmedî, *Ganîmetü'l-ferikayn*, s. 54-57.

[115] Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127-128.

evliyânın kerâmeti bağlamında ele alarak incelemiştir. Ardından bu hâdise ile ilgili rivâyetleri senedleriyle birlikte tahkîk etmiş ve hâdisenin "tevâtür" derecesine ulaştığını şu ifadeleri ile beyân etmiştir:

Ma'lûmdur ki bu mübârek menkıbe, müslümanlar arasında tevâtür derecesine ulaşmıştır. Rivâyet senedleri âlî ve sahîhtir (adâlet ve zabt yönünden kesinlikle sağlam kişilerce o olaya şâhit olan çok sayıda insandan nakledilmiştir). Ayrıca rivâyet edenler de hep aynı ifadeleri kullanmışlardır. Dolayısıyla bunu inkâr etmek (Allah korusun) nifâk kirlerinden (alametlerinden) kaynaklanır.[116]

Yukarıdaki ifâdelerden anlaşılacağı üzere, Süyûtî'ye göre mütevâtir haber niteliğinde olan bu hâdiseyi inkâr eden kişide nifak alametleri vardır. Aynı zamanda o kişinin sû-i hâtime ile gitmesinden korkulur.[117]

---

[116] es-Süyûtî, *eş-Şerefü'l-muhattem*, s. 22.

[117] es-Süyûtî, *eş-Şerefü'l-muhattem*, s. 18. Hz. Rifâî'nin hayatından bahseden kaynaklar özellikle bu hâdisenin mütevâtir haber oluşu üzerinde dururlar (El-Veterî, s. 51). Aradâ herhangi bir kopukluk olmadan sağlam ve güvenilir senedlerle rivâyet edilmesi ile sübut bulan "el öpme" hâdisesi, bu niteliği ile menkıbevi bir anlatım olmaktan çıkmakta, mütevâtir bir haber ve itikadî konulara taalluk eden bir mâhiyete bürünmektedir. Nitekim bunun inkârı hususunda Ebu'l-Hüda es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-Cevâhir* adlı eserinde şöyle der: "Allame Şeyh Abdurrahman es-Safevî (Safûrî) *Nüzhetü'l-mecâlis*'inde bu mütevâtir derecedeki kerâmeti inkâr etmek, kişinin sû-i hatime ile gitmesine neden olur, demektedir." Hatta Ebü'l-Hüdâ'nın naklettiğine göre bazı âlimler inkârının küfre düşüreceği kanaatindedirler. Zira bu kerâmeti inkâr etmek, mu'cizât-ı Ahmediyye'yi ve kerâmât-ı Ahmediyye'yi inkâr etmek demektir (Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-Cevâhir*, s. 15, 104). Ebu'l-Hüdâ, bir başka eserinde İmam Safûrî, İzzeddin el-Fârûsî, Seyyid Muhammed el-Veterî ve İmâm Abdülkâdir et-Taberî gibi âlimlerin görüşlerine yer verir. Bu görüşleri, "mütevatir derecedeki bu kerâmetin inkârı kişiyi ebedî şekâvete götürür" şeklinde özetler (Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Rifâî Yolunun Esasları*, s. 15-16).

Hz. Rifâî'nin Ravza-i Mutahhara'da gördüğü iltifât-ı Peygamberî'ye benzer mâhiyette, önde gelen sûfilerle ilgili olarak Kabr-i saâdetten Hz. Peygamber'in sesinin gelmesi ve birçok insanın bunu duyması kabilinden anlatımlar menâkıb kitaplarında mevcuttur. Örneğin Emîr Sultan menâkıbında buna benzer bir hâdise nakledilmektedir. (Bk. Yahyâ b. Bahşî, *Menâkıb-ı Cevâhir*, vr. 2b-4a; Hatice Liman, *Yahyâ b. Bahşî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultan/ Menâkıb-ı Cevâhir Adlı Eseri*, (yüksek lisan tezi, 2008), Uludağ Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü içinde). Ancak Seyyid Rifâî'nin kerâmetini diğerlerinden ayıran tarafı hâdisenin mütevatir olmasından başka, işitme duyusunun yanında görme ve dokunma duyularının da bulunduğu bir keyfiyetinin olmasıdır. İster sesi duyma ister eli öpme şeklinde olsun hâdise, her iki halde de tek kişinin şahit olması ile sübjektif bir durum olarak değerlendirilebilecek iken, birçok kişinin aynı anda şahit olması sebebiyle daha farklı bir boyutta ele alınmayı gerektirmiştir. Böylelikle mütevâtir kabul edilen hâdisenin mâhiyetinin ya da inkârının, itikadî olarak taalluk ettiği birçok nokta tartışılmaya açılmış özellikle evliyânın kerâmeti bağlamında kerâmetin hak olduğuna dair kuvvetli bir delil olarak takdîm edilmiştir. (Bk. Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *el-Gâratü'l-ilâhiyyefi'l-intisâri li's-sâdâti'r-Rifâiyye*, Mısır: Matbaa-i Miriyye,1310, s. 10-51, 56-57)

Diğer taraftan Seyyid Rifâî'nin hayatını ve menâkıbını ele alan kaynaklar bu şekilde muhayyiru'l-ukûl bir hâdisenin evliyâ içinde yalnızca Hz. Rifâî'ye nasib olduğunu, Hz. Peygamber'in nübüvvetinden sonra herhangi bir kerametin ya da kıssanın böylesine bir şöhrete nail olmadığını beyân ederler. Hz. Peygamber'in kabr-i saadetinden mübarek elini uzatmasını, Rifâî'nin Hak katındaki makbûliyetinin ve derecesinin yüksekliğinin delili sayarlar. Ancak Emir Sultan hakkında kaleme alınan bir başka menâkıbnamede, Emîr Sultan'ın dedesi Seyyid Muhammed b. Seyyid

Hâdiseye bir de, dönemin ulemâsı ve sûfileri arasındaki ilişkilerin mâhiyeti açısından bakılabilir. Zirâ Seyyid Ahmed er-Rifâî, Hz. Peygamber'in kabrini ziyarete, âlimler ve tasavvuf ehlinden oluşan kalabalık bir heyetle gitmiştir. Hazreti Rifâî'nin Halîfe nezdinde itibarlı bir aileden gelmesi ve döneminde, İslâm dünyasının en önemli merkezlerinin başında gelen Bağdat ve Basra çevresinde tanınan bir âlim ve sûfî oluşu dikkate alındığında, ziyaretini devrinin önde gelen sûfî ve âlimlerinden oluşan kalabalık bir cemaatle yapması son derece gerçekçi ve anlaşılır bir hususdur. Zira Ahmed er-Rifâî'nin biyografisini yazan müelliflerin, pek çok ismi şâhid sayarak bu menkıbeyi "mütevâtir haber" şeklinde değerlendirmelerinin[118] bir nedeni de Rifâî'nin ziyaretini böylesi nitelikli bir toplulukla gerçekleştirmiş olmasıdır.

Hz. Rifâî'nin mazhar olduğu bu fevkalâde hâdisenin beraberinde getirdiği sorulardan biri de şu olmuştur: "Rasûlullah'ın (sav) sesini işiten ve mübârek yed-i şerîflerini gören Seyyid Ahmed er-Rifâî ve yanındaki ziyâretçiler sahâbe arasına dâhil midir?" İmâm Süyûtî yukarıda bahsettiğimiz eserinde bu soruya şöyle cevap vermiştir: "Büyüklerimizin belirttiğine göre -her ne kadar değişik görüşler ileri sürülmüşse de- en doğru görüş, sahâbe olmadıkları yönündedir. Sehavî, Ferrâî ve diğerleri bu görüştedirler. Çünkü burada Rasûlullah'ın (sav) her zaman hayatta olduğuna delîl mevcut ise de bu hayat uhrevî bir hayattır; dünya hükümlerinin geçerli olduğu ve bunlarla bağlantılı dünyevî bir hayat değildir."[119]

Hüseyn hakkında Kabr-i saâdetten sesin gelmesinin yanında Hz. Rifâî'de olduğu gibi, Hz. Peygamber'in elini öpme şeklinde bir durumdan bahsedilir. Rivâyete göre, Emîr Sultan Medine'de bulunduğu sırada Resûlullah'ın neslinden olduğunu kanıtlamak maksadıyla seyyidlerle birlikte Hz. Peygamber'in kabri önünde Hz. Peygamber'e selam verir. Hz. Peygamber Emîr Sultan'dan öncekilerin selamına açıktan mukâbelede bulunmazken Emîr Sultan'a bülend-i âvâz ile (yüksek sesle) *aleyke's-selâm yâ veledî yâ Seyyid Muhammed Buhârî* nidâsıyla mukâbelede bulunur. Orada bulunanların hepsi kuşkuya mahal kalmadan bu selamı işitirler ve hayrete düşerler. Özürlerini söz ve davranışlarıyla izhâr ettiklerinde Emîr Buhârî onlara şöyle der: *Gam değil. Bu asıl haslet, bize mîrâstır. Hatta ceddim Seyyid Muhammed b. Seyyid Hüseyn buraya (Medine'ye) gelmiş, kimse ona itibâr ve iltifat etmemiş. O da diğer seyyidlerle Ravza-i şerîf ve türbe-i münîfe gelip kalabalık bir insan kitlesinin huzurunda es-Selâmu aleyke yâ ceddî ya Habîballâh! dedi. Hz. Peygamber de kabrinden aleykesselâm yâ veledî şeklinde sevgi ve rağbet dolu bir sesle cevap verdi. Seyyid Muhammed b. Seyyid Hüseyn, ya ceddî Yâ Rasûlallâh, mübârek elini sun bûs edeyim, yüzüme gözüme süreyim, dediler. Aniden Ravza-i şeriften gül yaprağına benzer bir el zâhir olup orada olanlar hep gördüler. Es-salavâtü vesselâmü yâ Rasûlallâh dediler.* (Bk. Bursalı Şevkî, *Menâkıb-ı Emîr Sultan*, vr. 15b-16a. Mustafa Okan Baba, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, M.Ü. SBE, İstanbul 1991, Basılmamış Doktora Tezi içinde). Bu rivâyette de olduğu gibi benzer başka hâdiselerin de olabilme ihtimali var iken önde gelen ulemânın özellikle Hz. Rifâî'ye ait hâdisenin üzerine eğilmeleri ve önde gelen bir hadîs aliminin bu konuda müstakil bir risâle kaleme alması, onu, mütevâtir bir haber olması açısından diğer menkıbelerden ayırdığı gibi fevkalâde de değerli kılmaktadır.

[118] Örneğin Rifâî şeyhlerinden Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî sırf bu hâdise hakkında *Kitabu'l-kenzi'l-mutalsem fi medd-i yedi'n-Nebî li-veledihi'l-Gavs er-Rifâî* adlı bir eser kaleme almıştır. Sayyâdî eserinde bu menkıbeye yer veren pek çok kitap ve müelliften iktibâslar yaparak hadisenin isbatı ve tevâtürü üzerinde durmuştur. (Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 128).

[119] es-Süyûtî, *eş-Şerefü'l-muhattem*, s. 22. Görüldüğü üzere Rifâî'nin sahabeden olmadığını ileri süren âlimlere göre, işitilen ses ve görülen elin şehâdet âlemine ait bir keyfiyet ile değil de uhrevî âlemin

Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin prensip olarak keramete ve şöhrete önem vermemesine rağmen, bu hâdise ile birlikte bütün İslâm beldelerinde şöhreti artmış, bağlılarının ve ziyaretçilerinin sayısı günden güne artmıştır. Nitekim kaynaklar onun pek çok mürîdinin olduğunu, hatta genişlettiği tekkesinde her gün 20.000 mürîdinin bir araya geldiğini, bazen bu sayının 100.000'i bulduğunu ve sabah-akşam bunlara yemek verildiğini yazar.[120]

Rivâka gelen devâsa kalabalıkların ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla tekkesinin vakıf, hediye ve bağış yoluyla elde ettiği gelirin emirlerin ve meliklerin servetinden daha çok olduğu ifade edilmektedir. Söz gelimi tekkenin misâfirhânesinin idarecilerinden biri olan Şeyh Abdüssamed el-Harbûnî, 567/1171 senesinde Seyyid-i Kebîr'in kendi mülkü ve tekkesine vakfedilen malların gelirinin 900 bin dirhem saf gümüş, 20 bin altın parçası, yine muhtelif ülkelerden 80 bin ridâ, 20 bin İran mesti, 32 bin keten sarık, 11 bin muhtelif ayarda altın ve 1700 Hind elbisesi olduğunu, fakat Şeyh Hazretleri'nin ise o günlerde elbisesini çayın kenarında yıkadığını, giyecek başka bir elbisesi olmadığı için peştamalına büründüğünü, elbisesini kurutmak için değneğine astığını, kendi evinde hiçbir mal ve para bırakmadığını, kendi servetini ve tekkesine vakfedilenleri bîçârelere, fakîrlere, miskînlere, dilencilere tasadduk ettiğini anlatmaktadır. Buna göre o, bu malların hiçbirine el sürmemiş, onları ihtiyaç sahiplerine ulaştırmıştır. Kendisi ve ailesi dünyalık hiçbir şeye sahip olmayan fukaradan biri gibi yaşamıştır.[121] Aslında bu durum onun tasavvufî anlayışının bir sonucudur. Zira Seyyid Rifâî, bütün bunları yerine getirirken tasavvufî yönteminin esası olarak benimsediği,

Kitabullâha ve sünnet-i seniyyeye ittibâ,[122] fakr[123] fütüvvet[124] anlayışlarına sıkı sıkıya bağlı kalmış, hayatının sonuna değin bu şekilde yaşamıştır.

Nitekim Seyyid-i Kebîr'in hayatına bakılınca onun, manevî fakirliği sûrî fakîrlikle birleştirdiği görülür. Bunun yanında o, tam manasıyla Allah'ın

---

ilk menzili kabul edilen berzah âlemine ait misâlî bir keyfiyeti hâiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer deyişle işitilen ses ve görülen el, şühûdî değil misalî-berzahîdir.

[120] Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 126; Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s. 7.

[121] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 39-40; Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn*, s. 35.

[122] Ahmed er-Rifâî, *el-Burhâniü'l-müeyyed/Kurtarıcı Öğütler*, trc. Sıtkı Gülle, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1997, s. 62, 114, 128, 174, 177; a.mlf., *el-Hikemü'r-Rifâiyye/Hak Yolcusunun Düsturları*, trc. Yaman Arıkan, İstanbul: Erkam Yayınları, 2005, s. 39-40, 43, 49; a.mlf., *el-Mecâlisü's-seniyye/Sohbet Meclisleri*, trc. Ali Can Tatlı, İstanbul: Erkam Yayınları, 2003, s. 49. Ayrıca bk. es-Sayyâdî, *Rifâî Yolunun Esasları*, s. 19-21, 22-23, 119-120.

[123] Ahmed er-Rifâî, *el-Mecâlisü's-seniyye/Sohbet Meclisleri*, s. 93, 100, 151-152; a.mlf., *el-Burhâniü'l-müeyyed*, s. 115-116, 133; a.mlf., *en-Nizâmü'l-hâs/Hak Yolcusunun Düstûrları*, trc. Yaman Arıkan, İstanbul: Erkam Yayınları, 2005, s. 151-153; a.mlf., *el-Hikemü'r-Rifâiyye*, s. 73, 92.

[124] Ahmed er-Rifâî, *el-Mecâlisü's-seniyye*, s. 82, 90; a.mlf., *en-Nizâmü'l-hâs*, s. 153.

yarattıklarına şefkat ve hizmet misyonu olarak ifade edebileceğimiz bir fütüvvet inancını benimsemiş ve buna uygun bir hayat sürmüştür. O, "sadakaların en büyüğü bizâtihî insanın kendi benliğini Hak yolunda tasadduk etmesidir" anlayışına uyan bir fetâ ve er olarak rûhunu ve bedenini Allah yolunda bezl ve infak etmiştir. Bunun bir sonucu olarak –bizzat kendi ifadesi ile- kırk bir yıl kendisine fıtır sadakası vermek vâcib olmamıştır.[125]

Böyle bir yol benimsemesine rağmen, dervîşlerine kendi deyimiyle fukarâya,[126] dünyevî meşguliyetlerini terk etmemelerini, helâl rızık kazanmak için meslek sâhibi olmaları gerektiğini, helâl rızık için çalışmanın seyr ü sulûk olduğunu,[127] helâl ve harama dikkat ederek ve gafletten uzak kalmak sûretiyle Hak yolunda ilerleyebileceklerini tenbîh etmiştir.[128]

Kendisine lütfedilen maddî ve manevî ikrâmlar neticesinde sahip olduğu nüfûzu hiçbir zaman baş olma-riyâset sevdâsı için kullanmamıştır. Hayatı boyunca asla siyâsetle uğraşmamış, sadece insanların irşâdı ve ıslâhı için çalışmıştır. Dervîşlerini de siyâsî meselelerin içine girmekten men etmiştir. Dâvet edildiği durumlar hariç devlet erkânının ayağına gitmemiştir; kendisinden nasîhat istediklerinde her dâim onlara, bir idâreci ve bir mü'min olarak sorumluluklarını hatırlatmış, Hakk'a ve hakîkate bağlı kalmalarını, adâlet ve merhameti gözetmelerini tavsiye etmiştir. Söz gelimi Abbâsî Halîfesi Müstencid (555-566/ 1160-1170), Ahmed er-Rifâî'ye bir mektup göndererek kendisine nasihat ve tavsiyelerde bulunmasını, ona ve müslümanlara duâ etmesini istemiştir. Buna çok ihtiyacının olduğunu ve bu duâ ve nasihatlerin bereketiyle Allah Teâlâ'nın kendisine hayırlı fetihler nasip edeceğini umduğunu belirtmiştir.

Halîfenin bu mektubu ve isteği üzerine Ahmed er-Rifâî cevabî mektubunda özetle şunları yazmıştır:-

Yüce Allah'a muhtâc Ahmed b. Ali Ebu'l-Hasan'dan –Allah onunla beraber olsun- İmâm Halîfe, itâat edilen, mü'minlerin emîri Ebu'l-Ahmed el-Müstencid-Billâh el-Abbâsî el-Hâşimî'ye. Allah onu kuvvetlendirsin ve sâlih kullarını desteklediği şeyle onu desteklesin. Ey mü'minlerin emîri! Eğer yüce Allah'ın emirlerini nefsinde tatbîk edersen O'nun mülkünde buyruklarını uygulayabilirsin. Rasûlullah'a (sav) uyarak yüce Allah'ın emirlerini yüceltirsen ve O'nun nehyettiği şeyi de yapmazsan insanlar da senin işlerini ve senden öncekilerin işlerine tayin ettikleri valileri yüceltir. Ey mü'minlerin emîri! Bu dünyada yediğin

---

125 Ahmed er-Rifâî, *el-Mecâlisü's-seniyye*, s. 97.

126 Nitekim kaynaklarda görülebileceği üzere tasavvufî düşüncesinin temel esaslarından biri olan fakr anlayışına uygun olarak dervişlerine, tekil olarak fakîr çoğul olarak da fukarâ diye hitap etmiştir.

127 Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî, "*Rifâî Yolunun Esâsları*", s. 70.

128 Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 128.

yemekten, içtiğin içecekten ve giydiğin elbiseden nefsini açgözlülük sapıklığına götürecek her şeyi iyice tart; dünyadaki kötülüğü buna göre ölç! Senin elbisen seni örten şeydir ve senin yemeğin seni doyuran şeydir. İşte hakların bunlar. Senin üzerine düşen şeye gelince bu, akılla ve dinle hareket etmendir. Aman ha, katı kalpli, makam ve mevkî sâhibi sapık kimselerden sakın! Bunlar senin düşmanlarındandırlar. Sevdiğin vakit, işinde adâletle hükmet! Sevmediğin vakit de Allah'ı hatırla! Af sebebiyle hata etmek, cezalandırmak sebebiyle hata etmekten daha hayırlıdır. İyi olsun kötü olsun affın hususunda bütün insanlara eşit davran!..[129]

Seyyid Rifâî'nin cevâbî mektûbunu beğenen halîfe ona ve dervîşlerine birçok hediye göndermiş, bir sene sonra da yine bir mektup göndermiştir. Mektupta; *malumunuzdur ki selef-i sâlihîn atalarınız Rasulullah'ın sünnetine uyarak davet edildiklerinde dâvete icâbet etmişlerdir. Bendeniz de sizi dâvet ediyorum. Dâvete icâbet ederek sünneti îfâ ediniz. Zirâ siz sünnet ehlindensiniz. Hem gönlümün hoşnutluğu sizinle mülâkî olmaktan geçer* diyerek sarayına dâvet etmiştir. Hz. Şeyh bu dâvete icâbet etmiştir. Ziyareti boyunca halîfe, maiyyetindekiler ve Bağdâd şeyhleri ona büyük saygı ve ilgi göstermişlerdir. *İrşâdü'l-müslimîn* müellifi Fârûsî, halîfenin onu ikinci ve üçüncü gün yalnız başına saraya dâvet ettiğini, babasının kabri civârında icrâ ettiği zikir meclisine kendisinin de katıldığını anlatır.[130] Bu ve benzeri kayıtlardan onun Abbâsî halîfelerinden[131] hürmet gören, devrinin tanınmış ve itibarlı bir sûfisi olduğu anlaşılmaktadır.[132]

Şeyh Rifâî'nin ikinci defa hacca gittiği kaynaklarda ifade edilmekle birlikte tarih verilmemektedir.[133] Ancak İmâm Celâleddîn es-Süyûtî'nin belirttiğine göre ikinci haccını vefât ettiği sene yapmıştır (1181-82). Bu haccında Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin, Kabr-i şerîfi ziyâreti sırasında mahviyet içinde boyun bükerek şöyle dediği nakledilir:

ان قيل زرتم بما رجعتم

يا اكرم الرسل ما نقول

Ziyâret ettiniz; ne ile geri döndünüz (ne getirdiniz?)

Diye söylenirse, ey Resûllerin en büyüğü, ne diyeceğiz?

Bunun üzerine Mescid-i Nebevî'de hazır olan herkesin işiteceği şekilde bir ses kabirden şöyle diyordu:

---

[129] Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn* s. 30-34.

[130] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 37-39.

[131] Ahmed er-Rifâî Hazretleri'nin doğumundan vefatına kadar devrini idrâk ettiği Abbâsî halîfeleri şunlardır: el-Müsterşid (512-529/1118-1134), er-Râşid (529-532/1134-1138), el-Muktefî (532-555/1138-1160), el-Müstencid (555-566 /1160-1170), el-Mustezî (566-575 /1170-1179), en-Nâsır (575-622 / 1179-1225).

[132] Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 128.

[133] Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 128.

قولوا رجعنا بكل خير

واجتمع الفروع والأصول

Bütün hayırlarla geri döndük, deyiniz.

Fürû' ile usûl (kökler ve dalları) bir araya geldi deyiniz.[134]

6. Kutbiyyeti, Ebu'l-Alemeyn Ünvânı ve Hâtemü'l-Evliyâ Olması

Ahmed er-Rifâî dört büyük kutubdan biri kabul edilir. Kaynaklarda yazdığına göre, Bağdad'da mukîm Gavs Ahmed b. Halef vefât edince gavsiyet makāmı Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye teklîf edilir. O ise büyük bir mahviyet içerisinde ceddi Resûlullah'ın (sav) eşiğine yönelerek bu vazîfeden affedilmesini ister. Bunun üzerine aynı vazîfe Seyyid Abdülkādir Geylânî'ye verilir. Onun vefâtından sonra da tekrar kendisine tevcîh edilince kabul eder ve on altı sene birkaç ay bu makāmda bulunur. İşte kutbiyyet makāmının zât-ı âlilerine iki defa takdîm edilmesinden dolayı kendisine *Ebu'l-Alemeyn* (iki sancak-makām sahibi) ünvânı verilmiştir.[135] Bununla birlikte bu ünvanın kendisine muhtelif sebeplerden verildiği de ifade edilmektedir. Bunlardan biri daha önce geçtiği üzere hocası Vâsıtî'nin, kendisine icâzet verirken, onun zâhir ve bâtın ilimlerine olan vukûfiyetine ve onları cem' ettiğine işaret maksadı ile verdiği şeklindedir. Bir diğeri ise Geylânî'nin vefâtından sonra kutbiyyeti ve gavsiyyeti birleştirmesinden dolayı olduğu yönündedir.[136]

Öte yandan *Celâu's-sadâ* müellifi Ahmed el-Mısrî, seyyidin *Ebu'l-Alemeyn* (iki sancak-makām sahibi) ünvânı ile elde ettiği makāmın kutupluk ve gavsiyet ile sınırlandırılamayacak kadar yüksek bir makām olduğunu diğer bir deyimle *Hâtemü'l-Evliyâ* olduğunu iddiâ etmektedir. Buna göre Seyyid'in ulaştığı bu yüce makām bilinemez, bildiklerini iddiâ edenlerin ise iddiâları ise geçersizdir. Çünkü Seyyid'in velîler içindeki konumu Rasûlullah'ın (sav) peygamberler içindeki konumu gibidir. Nasıl ki Rasûlullah'ın şahsında bütün peygamberlerin meşrebi cem olmuş ve böylece peygamberlik de onunla sona ermiş ise aynı şekilde Seyyid Ahmed er-Rifâî ile de velîlik son bulmuştur. O bütün velîlerin meşrebini cem etmiş ve velîlik onda nihayet bulmuştur. Diğer velîler ise feyzlerini ondan almaktadırlar. Dolayısı ile o, *Hâtemü'l-Evliyâ*dır.[137]

Kısacası kaynaklarda geçen bu ifadelerin hepsi, her halükârda onun zâhir ve

---

[134] es-Süyûtî, *eş-Şerefü'l-muhattem*, s. 23.
[135] Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s.15-17.
[136] Ken'ân er-Rifâî, *Seyyid Ahmed er-Rifâî* s. 225.
[137] Ahmed el-Mısrî, *Celâu's-sadâ*, s. 35-38, 63.

bâtını cem ettiği ve asrının ferîdi olduğuna işaret etmektedir.[138]

7. İrtihâli

Kaynaklarda Ahmed er-Rifâî'nin irtihaline sebep olan hastalığı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar içinde en kuvvetli olanı onun şiddetli bir ishâl hastalığına yakalanması, 1 ay süren bu hastalığın vücûdunu son derece zayıf düşürmesi sonunda 22 Cemâziye'l-evvel 578 / 23 Eylül 1182'de Ümmü Abîde'de irtihâl etmiş olmasıdır. Son sözü لا اله الا الله محمد رسول olmuştur.[139] Hacı Hüsâm İbrâhim b. Muhammed Kazerûnî'ye göre Seyyid-i Kebîr'in irtihâli 12 Cemâziye'l-evvel 578 Perşembe günü öğle vaktidir.[140] Vefât ettiğinde ömrü 66 sene 6 ay ve birkaç gündü.[141]

Bunun dışında bazı kaynaklar ise onun dinlemiş olduğu bir kasîdeden son derece müteessir olmasını vefâtına sebep olarak gösterirler. Buna göre, Seyyid-i Kebîr'i ziyarete gelen Abdülganî Muhammed b. Noktatü'z-zâhid[142] adında birisi Seyyid'in yanında beyit okur. Seyyid-i Kebîr beytin etkisi ile cezbe ve vecd hâli yaşamış, bu hâlin uzaması vücûdunun bitkin düşmesine ve ardından da vefatına sebep olmuştur. Bu konu hakkındaki bir diğer rivayet de şu şekildedir:

Ba'zı kimesneler nakl ederler: '[Bir def'a] kavvâl [olan kimse] bu ebyâtı inşâd edip terennüm ederdi. Hazret-i Seyyid (radiyallâhü anh) istimâ' eyledikde muzdaribü'l-hâl olup, cezbeye gelip perîşân hâl oldular. Sebeb-i intikālleri olmuştur. Ebyât budur:

إذا جن ليلي هام قلبي بذكركم
أنوح كما ناح الحمام المطوق
وفوقي سحاب يمطر الهم والأسى
وتحتي بحار بالجوى تتدفق
سلوا أم عمرو كيف بات أسيرها
تفك الأسارى دونه وهو موثق
فلا أنا مقتول ففي القتل راحة
ولا أنا ممنون عليه فيعتق

---

138 Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 60-61.

139 Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn,* s. 37; Abdülkerim er-Râfiî, *Sevâdü'l-ayneyn*, s. 26; Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 128.

140 Hacı Hüsâm İbrâhim b. Muhammed el-Kazerûnî, *Şifâü'l-eskām fî sîreti gavsi'l-enâm*/Ahmed er-Rifâî Menkıbeleri, trc. Nurettin Bayburtlugil, Necdet Tosun, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004, s. 131.

141 Ahmed el-Mısrî, *Celâu's-sadâ*, s. 305. Vefat ettiği gün şâirler ve âlimler mersiyeler yazmışlar, ağıtlar yakmışlardır. Hatta bu mersiyeler 1000 kasîdeyi bulmuş ve bazı muhiblerince üç cilt halinde bir araya getirilmiştir. (Bk. Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn,* s. 37)

142 Sibtu İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zaman*, XXI, 288.

Ya'nî: Gecem kararınca sizi hatırlayarak kalbim kederlenir, gerdanlıklı güvercinin inlemesi gibi inlerim. Üzerimde üzüntü ve keder yağdıran bir bulut var, altımda üzüntüyle dökülen bir deniz var. Amr'ın annesine sorun esîrinin hâli nasıldır, onun dışındaki esirleri kurtarır, âzâd eder, onun ise eli ayağı bağlıdır. Ben ölü değilim oysa râhatım ölümümdedir, beğenilen bir köle de değilim ki âzâd edileyim.[143]

Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin tasavvuf anlayışının en mühim unsurlarından bir olan fütüvvetin izlerini onun irtihalinde de görmek mümkündür. Nitekim bir defasında hizmetçisi ve müezzini olan Ya'kūb-i Kürâz, Seyyid-i Kebîr'e ömrünün kaç sene olduğunu sormuş, o da cevaben: *Ârîflerden bir cemâat 100 sene olduğunu söylemişlerdi*, buyurmuştur. İrtihâline sebep olan hastalığa yakalandığında Ya'kūb-i Kürâz bu cevâbı hatırlattığında Seyyid-i Kebîr fütüvvetin zirvesinde bir fetâ olarak; *halkın üzerine Yûsuf (as) zamanındaki gibi bir kıtlık, pahalılık ve belâ gelip çattı, insanların ise buna tahammülü kalmayacak. Eğer bu belâ gelecekse Allah Teâlâ, benim rûhumu alsın ve halktan belâyı kaldırsın*, diye duâ ettiğini ve kalan ömrünü insanlara fedâ ettiğini söylemiştir.[144]

İrtihâlinin ardından Şeyh Takiyüddîn Fakîh-i Nehradaklî, Seyyid-i Kebîr'i gasletti, Şeyh Hacı cenâze namazını kıldırdı ve mübarek naaşları, anne tarafından dedesi Seyyid Yahyâ en-Neccâr'ın kubbesi içine defnedildi.[145] Kabri Bağdat'ın güneyinde Vâsıt yakınlarındadır.[146]

8. Çocukları

İlk evliliğini Şeyh Mansur'un kardeşi Seyyid Ebu Bekir el-Vâsıtî en-Neccârî'nin kızı Sitte Hatîce ile yapmış ve ondan Fâtıma ve Zeyneb adlarında iki kızı dünyaya gelmiştir. Bir müddet sonra ilk eşi vefatı etmiştir. Sonrasında ilk eşinin kız kardeşi Sitte Râbiâ ile evlenmiş ve ondan da Sâlih isminde bir oğlu doğmuştur. Ancak Seyyid Sâlih de babası hayatta iken vefat etmiştir. Seyyid Sâlih evlenmeden vefât ettiği için Seyyid Ahmed'in nesli kızları ile devam etmiştir. Nitekim kızı Seyyide Fâtıma'yı halasının oğlu Ali b. Osman ile evlendirmiş ve Fâtıma'dan Seyyid İbrâhim el-A'zeb (v. 609/1212) ve Seyyid Necmüddin Ahmed el-Ahdar (v. 645/1247) adlarında devirlerinde meşhûr iki sûfî dünyaya gelmiştir. Seyyide Zeyneb'i ise halasının diğer oğlu Seyyid

---

[143] Abdullah b. Es'ad el-Yâfiî eş-Şâfiî, *Hulâsatü'l-mefâhir fî menâkıbi'ş-şeyh Abdilkadir*, thk: eş-Şeyh Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Kahire: Dâru'l-âsâri'l-İslâmiyye, 2006, s. 100-101; Çakır, *El Yazması İki Menâkıb*, s. 163-164, 272; Ebû Bekir el-Ayderûsî, *Veliler Sultanı Seyyid Ahmed er-Rıfâî*, s. 113; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I, 171-172.

[144] Kazerûnî, *Şifâü'l-eskâm*, s.129; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I, 257; es-Sayyâdî, *Kalâidü'ş-zeberced*, s. 372; Çakır, *El Yazması İki Menâkıb*, s. 263, 269.

[145] el-Fârûsî, *İrşâdü'l-müslimîn*, s. 79; Ahmed el-Mısrî, *Celâu's-sadâ*, s. 305.

[146] Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 128.

Abdurrahim b. Osman ile evlenmiş ve kızı Seyyide Zeynep'ten Seyyid Şemseddin Muhammed, Seyyid Kutbuddin, Seyyid Ebu'l-Hasan Ali, Seyyid İzzüddin Ahmed, Seyyid Ebu'l-Kasım, Seyyid Ebu'l-Hasen, Seyyide Aişe ve Seyyide Fatıma adlarında ikisi kız altısı erkek olmak üzere on torunu olmuştur. Ahmed er-Rifâî'nin nesli günümüze kadar devam etmiştir. Rifâî aileleri Suudi Arabistan, Irak, Suriye, Mısır, Lübnan, Kuveyt ve Pakistan gibi ülkelerde bulunmaktadır.[147]

9. Rifâiyye Tarîkatının Yayıldığı Bölgeler

Rifâiyye tarîkatı XII. yüzyılda, bizatihi pîri Seyyid Ahmed er-Rifaî hayattayken teşekkül eden tarîkatlardan biridir. Tarîkat kuruluşunu ve kurumsallaşmasını tamamlamasının hemen ardından kısa bir sürede de yayılmıştır. Ahmed el-Veterî, İbn Mühezzeb'in *Acâibu Vâsıt* adlı eserinden naklettiğine göre, Seyyid Ahmed er-Rifâî hayattayken halîfelerinin sayısı 180.000 (yüz seksen bin)'i bulmuştu. Bu halîfeleri vâsıtasıyla, tarîkat İslâm dünyasının her tarafına yayılmıştı. Bütün İslam beldelerinde ârif-i billah talebeleri ve sevenleri bulunmaktaydı.[148] Söz gelimi Ahmed el-Veterî'nin ifade ettiği gibi tarîkatın benimsenmesinin ve yayılmasının ne kadar hızlı olduğunu Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin torunlarından İzzeddîn Ahmed es-Sayyâd (v. 670/1271)'in gayretlerinden anlayabiliriz. 180.000 halîfenin içinden sadece İzzeddîn Ahmed es-Sayyâd'ın faaliyetleriyle tarîkat Irâk, Suriye, Hicâz, Yemen ve Mısır'da yayılmış ve kurumsallaşmasını tamamlamıştır.[149]

Ardından tarihi süreç içinde de tarîkattan Bedeviyye, Desûkiyye, Şâzeliyye gibi tarîkatlar doğmuştur. Böylelikle tasavvuf çevrelerince kutbiyyetleri tasdik edilen dört büyük kutuptan Abdülkâdir Geylânî'nin dışındaki üç kutup[150] da doğrudan ya da dolaylı olarak Rifâiyye'ye mensûbiyetleri ile öne çıkmaktadırlar. Ayrıca dînin zâhiri ve bâtınî boyutunu mükemmel bir şekilde mezc eden temel umdeleri ve pratiğiyle Rifâîlik özellikle İslâm âlimleri tarafından benimsenmiş, değerli bir çok âlim tarîkatın sâlikleri arasına katılmıştır.[151]

Kendisinden ayrılan kollarını bir tarafa bırakacak olursak Rifâiyye, XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde Anadolu'dan Balkanlara, Endonezya'dan Hindistan'a ve Afrika'ya kadar bütün İslâm beldelerindeki yaygınlığını muhafaza

---

147 Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 34-35; Ahmed el-Mısrî, *Celâu's-sadâ*, s. 311-312; ; Seyyid Siracüddin el-Mahzûmî er-Rifâî, *Kitâbu sihâhi'l-ahbâr*, s. 72-73; Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 128; İbrâhim es-Samarrâî, *es-Seyyid Ahmed er-Rifâî*, s. 96-112.

148 el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 63. Ayrıca bk. Ali el-Vâsıtî, *Hulâsatü'l-iksîr*, s. 39-40, 72.

149 Tahralı, Rifâiyye, *DİA*, XXXV, 100.

150 Ahmed er-Rifâî, Ahmed el-Bedevî, Hasan eş-Şazelî veya İbrâhim ed-Desûkî.

151 Abdürrahmân el-Vâsıtî, *Tiryâku'l-muhibbîn*, s. 17-21; el-Veterî, *Ravzatü'n-nâzırîn*, s. 63-66.

etmiştir. Ayrıca günümüzde Avrupa ülkelerinde, Kuzey Amerika (ABD-Kanada) ve Avusturya'da, buralara göç eden Rifâîler tarafından kurulan tekkeler ve faaliyetleri ile de temsil edilmektedir.[152]

10. Eserleri

I. *el-Hikemü'r-Rifâiyye*: Seyyid Rifâî'nin telif ettiği günümüze kadar intikal etmiş tek eseri olup küçük bir risâledir. Mürîdlerinden Abdüssemî el-Hâşimî'ye ithâfen yazılan bu eseri, Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî *Kalâidü'ş-şeberced alâ Hikemi'r-Rifâiyye* adıyla şerhetmiş (Beyrut 1885); Muallim Nâci bu eserden aldığı sekiz hikmetli cümlesini şerh ederek *Hikemi'r-Rifâî* adıyla yayımlamıştır (İstanbul 1304). Geylânîzâde Seyyid Muhammed Seyfeddîn, eseri *Terceme-i Hikem-i Rifâiyye* adıyla Farsça'ya tercüme etmiştir (İstanbul 1302). *el-Hikemü'r-Rifâiyye*, Türkçe'ye de birkaç defa çevrilmiş, son olarak *Hak Yolcusunun Düsturları* adı altında aşağıda verilen iki eseriyle birlikte yayımlamıştır (trc. Yaman Arıkan, İstanbul 1985, 2005, 2007, s. 35-86).

II. *el-Burhânü'l-müeyyed*: Sohbetlerinden derlenmiştir. Birçok konuya temâs etmekle birlikte tevhîd, semâ, irâdî ölüm, şerîat-tarîkat münâsebetleri daha geniş olarak işlenmiştir. Müteşâbih âyetler meselesinde İmâm Şâfiî, Mâlik b. Enes, Ebû Hanîfe, İbn Hanbel ve Ca'fer es-Sâdık'ın sözleri zikredilmiş, kelâmcıların görüşlerine yer verilmemiştir. Muhtelif baskıları olan eserin (İstanbul 1301; Şam, tarihsiz) Türkçe'ye ilk tercümesi Kudsîzâde Kadri tarafından yapılmış (İstanbul 1313), sonra *Delilleriyle Ma'rifet Yolu* adıyla yayımlanmış (trc. H. Kâmil Yılmaz, İstanbul 1985), *Kurtarıcı Öğütler* adıyla yeniden terçüme edilmiştir (trc. Sıtkı Gülle, İstanbul 1997). Son olarak da *el-Burhanül-müeyyed* adıyla Şerafeddin Şenaslan tarafından Türkçe'ye aktarılarak yayımlanmıştır (İstanbul 2010, 2016).

III. *el-Mecâlisü's-seniyye*: Menâkıbnâmelerde nakledilen meclislerin sonradan Mustafa Reşîd er-Rifâî tarafından derlenmiş şekli olup yedi meclis ihtivâ eder. Meclisler tasavvufî sohbet ve mev'izalardan ibarettir. Eser Kudsîzâde Kadri tarafından *Mecâlis-i Hazret-i İmâm-ı Rifâî* adıyla tercüme edilmiştir (İstanbul 1313). *Sohbet Meclisleri* adıyla Türkçe yayımlanmıştır (trc. Ali Can Tatlı, İstanbul 2003).

IV. *Erbaûne Hadîsen*: Kırk hadîsi kendisinden itibâren Hazret-i Peygamber'e (sav) kadar ulaşan bir senedle vermektedir (Şam, tarihsiz). Risâledeki hadisler *Kütüb-i Sitte* ve meşhûr hadis kitaplarında mevcûddur. Türkçe tercümesi *Hak Yolcusunun Düstûrları* adlı kitabın içinde yer almaktadır (trc. Yaman Arıkan, İstanbul 2005, s 7-35).

V. *Hâletü ehli'l-hakîka maallâh*: Yukarıda geçen kırk hadîsin şerhidir. 549

[152] Tahralı, Rifâiyye, *DİA*, XXXV, 100.

(1154) yılı Receb ayından îtibâren her perşembe günü bir hadîsin tasavvufî yorumunu yaptığı sohbetlerinde tutulan notların, mürîdlerinden Ebû Şücâ' b. Menhec tarafından derlenmesinden meydana gelmiştir (Mısır 1315, Halep 1965). Tasavvuf ve hadîs münâsebeti bakımından dikkat çekici olan bu eserde, özenle seçilmiş 40 hadîs ile tasavvufî düşüncesinin ilkelerini izah etmektedir. *Onların Âlemi* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (trc. Abdülkadir Akçiçek, İstanbul 1964). Yine *Onların Âlemi* adıyla Meral Şentürk ve Hatice Şekerci (İstanbul 2011) ve *Hakikat Ehlinin Mânevî Halleri/Onların Âlemi* adıyla Osman Yolcuoğlu tarafından da yayımlanmıştır (İstanbul 2017).

VI. *en-Nizâmü'l-hâs li-ehli'l-ihtisâs*: Kaynaklarda adı geçmeyen bu eserin üslubundan Ahmed er-Rifâî'nin sohbetlerinden derlendiği anlaşılmaktadır. Tasavvufî mev'iza ve nasihatlerden meydana gelen eser, *el-Hikem* ve *Erbaûne Hadîsen* ile birlikte yayımlanmıştır (Şam, tarihsiz, s. 57-92). Türkçe'ye ilk tercümesi Mehmed Nâzım tarafından yapılan eserin (İstanbul 1328, 2015), yeni bir tercümesi *Hak Yolcusunun Düstûrları* adıyla yayımlanan kitap içerisindedir (Yaman Arıkan, İstanbul 2005 s. 95-172).

VII. *el-Eş'âr*: Bazı şiirleri Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî'nin Ahmed er-Rifâî hakkında yazdığı *Kılâdetü'l-cevâhir* adlı geniş biyografide bir araya getirilmiştir. Bu şiirler Kenan Rifâî'nin *Ahmed er-Rifâî* (İstanbul 1340, 2015) isimli eserinde de bulunmaktadır.

VIII. *el-Ahzâb ve'l-evrâd: İrşâdü'l-müslimîn*'in yazarı Fârûsî, Ahmed er-Rifâî'nin 662 hizbinin mevcûd olduğunu söylüyorsa da muhtelif eserler içinde (bk. İzzeddîn Ahmed es-Sayyâd, *el-Maârifü'l-Muhammediyye fi'l-vezaifi'l-Ahmediyye*, s. 91-112; es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-cevâhir*, s. 246-274; Kenan Rifâî, *Ahmed er-Rifâî*, ek, s. 1-103) bunların ancak bir kısmı bir araya getirilmiştir.

Bu eserlerden başka,

IX. Muhammed Sirâceddîn er-Rifâî (v. 885/1480) bazı sözlerini *Rahîku'l-kevser min kelâmi'l-gavs er-Rifâî el-Ekber* (Beyrut 1887),

X. Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî ise bazı söz ve meclislerini *el-Fecrü'l-münîr* (İstanbul 1300) ve *Kitâbu Külliyâti'l-Ahmediyye* (Kahire 1316) adlı kitaplarda bir araya toplamıştır.

XI. Kaynaklarda ismi geçen *Tarîku's-sâirîn ilallâh* adlı eser[153] ile Şafiî fakîhi Ebû İshâk eş-Şirâzî'nin (v. 476/1083) *Kitâbü't-tenbîh* ünvanlı eserine yazdığı *el-Behcet* adındaki şerhi günümüze ulaşmamıştır.

[153] Tahralı, Ahmed er-Rifâî, *DİA*, II, 129.

Bibliyografya

Aybakan, Bilal; "Ebû İshâk eş-Şirâzî", *DİA*, XXXIX, 184-186.

Aybakan, Bilal; "et-Tenbîh", *DİA*, XL, 447-449.

Çakır, Abdullah; *El Yazması İki Menâkıb-ı Seyyid Ahmed er-Rifaî İnceleme ve Karşılaştırma*, (yüksek lisans tezi, 2007), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bursalı Şevkî, *Menâkıb-ı Emîr Sultan*, (Mustafa Okan Baba, *Menâkıb-ı Emir Sultan*, M.Ü. SBE, İstanbul 1991, Basılmamış Doktora Tezi içinde).

el-Ayderûsî, Seyyid Ebû Bekir b. Abdullah b. Alevî eş-Şâzelî; *en-Necmü's-sâî fî menâkıbi'l-kutbi'l-Kebîr er-Rifâî*, haz. Abdurrahman Ali Yusuf, Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1976.

_____; *en-Necmü's-sâî fî menâkıbi'l-kutbi'l-Kebîr er-Rifâî/ Veliler Sultanı Seyyid Ahmed er-Rıfâî*, trc. Hayri Kaplan, Ankara: Ehl-i beyt Vakfı Yayınları, 1996.

el-Fârûsî el-Vâsıtî, İzzeddîn Ahmed; *İrşâdü'l-müslimîn li-tarîkati şeyhi'l-müttekîn*, İstanbul: Muhammed Efendi Mustafa Matbaası, 1307.

_____; *en-Nefhatü'l-miskiyye fi's-sülâleti'r-Rifâiyyeti'z-zekiyye*, İstanbul: Muhammed Es'ad Matbaası, 1301.

Güner, Ahmet; *"Büveyhîler Devrinde Bağdat'ta Kerbela/Aşure, Gadir Hum ve Benzeri Uygulamaları", Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ* içinde, Editör: Alim Yıldız, TC Başbakanlık Tanıtma Fonu Kültür Bakanlığı Yay., Sivas 2010, I.

Hizmetli, Sabri; "Karmatîler", *DİA*, XXIV, 510-514.

İbn Batuta; *Seyahatnâme*, trc. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005,I.

İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân fî enbâi ebnâi'z-zamân*, thk. İhsân Abbâs, Beyrut: Dâru Sâdır, 1972.

el-Kazerûnî, Hacı Hüsâm İbrâhim b. Muhammed; *Şifâü'l-eskâm fî sîreti gavsi'l-enâm/Ahmed er-Rifâî Menkıbeleri*, trc. Nurettin Bayburtlugil, Necdet Tosun, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.

Liman, Hatice; *Yahyâ b. Bahşî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultan/ Menâkıb-ı Cevâhir Adlı Eseri*, (yüksek lisan tezi, 2008), Uludağ Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Margoliouth, D. S.; "Ahmed Rifâî", *İA*, Ankara 1950.

el-Mısrî, Ahmed b. Celâl; *Celâu's-sadâ fî sîreti İmâmi'l-Hüdâ*, trc. Hayri Kaplan, Ankara: Ehl-i Beyt Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı 2004.

er-Râfiî, Abdülkerim b. Muhammed; *Sevâdü'l-ayneyn fî menâkıbi'l-gavs ebi'l-alemeyn*, Kahire-Bulak: Matbaa-i Mîriyye, 1301.

er-Rifâî, Ahmed; *el-Burhânü'l-müeyyed/Kurtarıcı Öğütler,* trc. Sıtkı Gülle, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1997.

_____; *el-Hikemü'r-Rifâiyye/Hak Yolcusunun Düstûrları,* trc. Yaman Arıkan, Erkam Yayınları, İstanbul 2005.

_____; *el-Mecâlisü's-seniyye/Sohbet Meclisleri,* trc. Ali Can Tatlı, İstanbul: Erkam Yayınları, 2003.

_____; *en-Nizâmü'l-hâs/Hak Yolcusunun Düstûrları,* trc. Yaman Arıkan, İstanbul: Erkam Yayınları, 2005.

er-Rifâî, Ken'ân; *Ebu'l-Alemeyn Seyyid Ahmed er-Rifâî,* haz.: Mustafa Tahralı, İstanbul: Cenan Eğitim Kültür ve Sağlık Vakfı Neşriyatı, 2015.

er-Rifâî, Seyyid Sirâcüddîn el-Mahzûmî; *Kitâbu sıhâhi'l-ahbâr fi nesebi's-sadeti'l-Fâtımıyye,* İstanbul: Muhammed Efendi Mustafa Matbaası, 1306.

es-Samarrâî, Yûnus eş-Şeyh İbrâhim; *es-Seyyid Ahmed er-Rifâî hayâtuhû ve âsâruhû/es-Seyyid Ahmed er-Rifâî Hayâtı, Eserleri,* trc. Münir Atalar, Ankara: Ehl-i Beyt Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, 1995.

es-Sayyâd er-Rifâî el-Hüseynî, İzzeddin Ahmed; *el-Meârifül-Muhammediyye fi vezâifi'l-Ahmediyye,* thk. Asım Mustafa Cehdu-Ömer Abdülkerim er-Rahmûn, Dımaşk: Dârü'l-firkad, 1431/2010.

es-Sayyâdî, Seyyid Muhammed Bahâeddîn Mehdî; *Merâhilü's-sâlikîn,* Mısır: Matbaatü's-saade, 1325/1907.

es-Sayyâdî, Seyyid Muhammed Ebu'l-Hüdâ; *Behcetü'l-hazrateyn fi âli'l-imâmi ebi'l-alemeyn,* Halep: Matbatü'n-nehdati'l-Arabiyye, 1332.

_____; *el-Gâratü'l-ilâhiyye fi'l-intisâri li's-sâdâti'r-Rifâiyye,* Mısır: Matbaa-i Mîriyye, 1310.

_____; *Kalâidü'z-zeberced alâ hikemi mevlânâ'l-gavsi'ş-şerîfi'r-Rifâiyyi Ahmed;* thk. Akmed Remze b. Hamûd Cühâ, Beyrut: Dârü'l-Beyrut, 2008.

_____; *Kılâdetü'l-cevâhir fi zikri'l-Gavs er-Rifâî ve't-tibâihî'l-ekâbir,* Beyrut: Matbaatü'l-Edebiyye, 1301.

_____; *Kitabu'l-kenzi'l-mutalsam fi medd-i yedi'n-nebyyi li-veledihi'l-gavs er-Rifâîyyi'l-a'zam,* Kahire: Matba'a-i İlmiyye, 1313.

_____; *Tarîkatu'r-Rifâiyye/Rifâî Yolunun Esasları,* trc. Mahmud Nedim Aysoy, İstanbul: Sultan Yay., ty.

_____; *Tenvîru'l ebsâr fî tabakâti's-sâdâti'r-Rifâiyyeti'l-ahyâr*, İstanbul: Matbaa-yı Âmire (Dâru't-tıbâa), 1306/1889.

_____; *Zehîratü'l meâd fî zikri's-sâdati beni's-sayyâd*, İstanbul: Muhammed Efendi Mustafa Matbaası, 1307.

es-Seyyid Haşim el-Ahmedî er-Rifâî, *Ganîmetü'l-ferikayn min hikemi'l-gavsi'r-Rifâiyyi ebi'l-alemeyn*, thk ve şerh: eş-Şeyh Hâtim b. Muhlif er-Rifâî, Dımaşk; Mektebetü Dâri'd-dekkâk, 2010.

Sibtu İbnü'l-Cevzî, Şemsüddin Ebu'l-Muzaffer; *Mir'âtü'z-zaman fî târîhi'l-a'yân*, thk: Komisyon, Dımaşk: Dârü'r-risâleti'l-âlemiyye, 2013.

es-Süyûtî, İmâm Celâleddîn; *eş-Şerefü'l-muhattem/El Öpme Şerefi-Seyyid Ahmed er-Rifâî Hazretleri'nin Hz. Peygamber'in Elini Öpme Kerâmetine Dair*, trc. Mustafa Utku, Bursa: Uludağ Yayınları, Bursa 2011.

Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Ahmed Abdürrahim es-Sâyih-Tevfik Ali Vehbe, Mektebetü's-sakāfiyyeti'd-dineviyye, Kahire 2005.

Tahralı, Mustafa; "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, 127-130.

Tahralı, Mustafa; "Rifâiyye", *DİA*, XXXV, 99-103.

el-Vâsıtî, Ali b. Hasan; *Hulâsatü'l-iksîr fî nesebi'r-Rifâîyyi'l-Kebîr*, Mısır: Matbaa-i Hayriyye, 1306/1889.

_____; *Hulâsatü'l-iksîr fî nesebi'r-Rifâîyyi'l-Kebîr / Rifâî Soy Ağacı*, trc. Hayri Kaplan, Ehl-i Beyt Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı yay., Ankara 2001.

el-Vâsıtî, Takiyyüddîn Abdürrahmân b. Abdülmuhsin; *Tiryâku'l-muhibbîn fî tabakāti'l-meşâyihi'l-ârifîn*, Mısır: Matbaatü'l-Behiyye, 1304.

el-Veterî, Ahmed; *Ravzatü'n-nâzırîn ve hulâsatu menâkıbi's-Sâlihîn*, Mısır: el-Matbatü'l-hayriyye, 1306/1888.

el-Yâfiî eş-Şâfiî, Abdullah b. Es'ad; *Hulâsatü'l-mefâhir fî menâkıbi'ş-şeyh Abdilkādir*, thk: eş-Şeyh Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Kahire: Dâru'l-âsâri'l-İslâmiyye, 2006.

Yıldız, Hakkı Dursun; "Abbâsîler", *DİA*, I, 31-48.